

Gruppverksamheter för föräldrar med intellektuella begränsningar och deras barn

Slutrapport för FIB-projektets delprojekt i Tierp,
juni 2008

Ann Nilsson, familjecoach

Tierps
kommun

Landstinget i Uppsala län

REGIONFÖRBUNDET
Uppsala län

SAMMANFATTNING

Denna rapport tar upp hur viktigt ett familjeperspektiv är i arbetet med stöd till familjer där någon eller båda föräldrarna har intellektuella begränsningar. Det innebär dels att olika yrkeskategorier måste samverka och dels att arbeta med både ett förälder- och ett barnperspektiv. I den här rapporten redovisas utvecklingsarbete med grupper för föräldrar och barn vid familjecentralen i Tierp. För att få igång och möjliggöra samverkan för hela familjen har projektet bedrivits på olika nivåer i kommunen. En familjecoach har haft som uppgift att fungera som processledare vid genomförda dialogträffar, vid inventering av målgruppen och deras behov samt av personalens kompetensutvecklingsbehov.

Idag bedrivs det en fungerande gruppverksamhet på Familjecentralen för både barn och föräldrar som fortsättningsvis kommer att vara en permanent verksamhet. Familjer erbjuds förutom föräldragrupp också en förskolegrupp för de minsta barnen som fungerar som en introduktion till skolbarnsprogrammet. De barn som kommit upp i skolåldern erbjuds att gå detta särskilda skolbarnsprogram. Barnen kan sedan gå vidare till den fristående Fortsättningsklubben. Gruppverksamheten är resurskrävande och möjliggörs genom att gruppledare från både kommun och landsting samverkar. Genom deltagandet i gruppverksamheten möjliggörs en unik insyn i familjen och det går att följa och stödja familjerna under en längre tid. Detta är en viktig del i att minska riskerna att barn far illa. Det bidrar också till att utöka nätverket och att bryta den sociala isoleringen som många familjer befinner sig i. Avsikten är, att deltagandet i gruppverksamheten skall bidra till att skyddsfaktorerna för hela familjen ökar.

Rekryteringen av familjer är en känslig process utifrån att de rekryteras till en verksamhet för föräldrar med ett funktionshinder. Det måste finnas en relation och ett förtroende mellan den som rekryterar och deltagaren. Många olika yrkeskategorier hjälper till med rekryteringen som sker stegvis. Föräldrarna erbjuds gruppträffar där de själva får önska olika teman. Barnen tas om hand av pedagoger. I föräldragrupsverksamheten arbetar ledarna med föräldrarnas förståelse av sitt funktionshinder. Först därefter erbjuds barnen att delta i det särskilda skolbarnsprogrammet. Föräldrarna måste även fortsättningsvis erbjudas att delta i gruppverksamhet. Det är en viktig förutsättning för att kunna få tillgång till och kunna erbjuda barnen skolbarnsprogrammet.

Pedagogiska metoder och material som har utvecklats för målgruppen i projektet har i första hand inspirerats av den kanadensiske forskaren Feldman (2005). Det tar tid att få samverkan att fungera och det har tagit de tre projektåren att få det att fungera fullt ut med olika yrkeskategorier som samverkar i arbetet kring familjerna.

För att lyckas fullt ut med att lära föräldrar med kognitiva svårigheter att tillämpa nya kunskaper behövs stöd och uppföljning i hemmet. Detta har inte varit möjligt inom projektets ram då denna resurs som en hemterapeut kunnat utgöra har saknats i Tierps kommun.

Några viktiga frågor återstår fortfarande att arbeta vidare med på olika nivåer i kommunen. Bl.a. situationen för de normalbegåvade barnen i dessa familjer. De utsätts för mobbing i skolan samt behöver extra hjälp med läsläsning och samtalsstöd men hamnar idag mellan stolarna, när de inte har symtom som motiverar kontakt med Barn- och ungdomspsykiatrin.

En extern utvärdering genomförs av forskaren Karin Jöreskog, Uppsala universitet, och kommer att publiceras 2009.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	1
Bakgrund	5
Projektets forskningsbas	6
Utsattheten för barn till föräldrar med intellektuella begränsningar	6
Hur kan skyddande faktorer förstås?	7
FIB – projektets målsättning	8
1. Dialogträffar	8
Målgruppen	9
Problembilden.....	9
Inriktning på gruppverksamheten	9
Att göra tillsammans	10
2. Målgruppen – kartläggning av FIB-familjer	10
Attityder	11
3. Målgruppens behov av stöd - Inriktning på gruppverksamheten	12
Gruppverksamheterna	12
Föräldragrupsverksamheten	13
Barngruppsverksamheten	14
Förskolegruppen	14
Fortsättningsklubben	14
Skolbarnsprogrammet	15
4. Kompetensinventering bland personalen och utbildningsinsatser	17
5. Familjecoachens roll	18
Skapande av utvecklingsförutsättningar	18
Organisation.....	18
Arbetsuppgifter	19
Informationsrollen	20

6. Samverkan.....	21
Olika yrkeskategorier behövs.....	21
Anmälningsplikt.....	23
7. Pedagogiska metoder	23
Generalisering.....	24
Viktiga principer i föräldrautbildningar	25
Repetitioner och konkretisering	26
Påminnare.....	27
Beteende inlärningsstrategier och bildmanualer.....	27
Checklistor.....	27
Steg för steg metoder	28
Konkreta diskussioner.....	28
Rollmodeller, copingstrategier och rollspel	28
Spelformer	29
Positiv uppmuntran och belöningar	29
8. Familjeperspektivet i rekryteringsarbetet	29
Den känsliga processen.....	30
9. Resultat.....	31
Deltagande.....	32
Att bryta isolering.....	32
Att berätta.....	33
Skolans betydelse – inte minst för de normalbegåvade barnen	34
Att kunna säga nej	34
Minskad risk.....	34
Ny kunskap	34
Behov av träning i hemmet.....	34
Kontinuitet och trygghet.....	35

Referenser.....	36
Bilaga 1 Resultat från dialogträffarna	38
Bilaga 2 Inventering av FIB-familjer.....	40
Bilaga 3 Resultat från inventeringen av FIB-familjer våren 2006.....	41
Bilaga 4 Utvärdering av FIB-föräldragruppträffar.....	42
Bilaga 5 Föräldragruppträffarnas teman.....	49
Bilaga 6 Sammanställning av kompetensinventering i Tierp.....	52
Bilaga 7 Sammanställning av bemötande från FIB-projektets gruppverksamhet på familjecentralen och från förskoleområdet.....	54
Bilaga 8 Familjecoachens arbetsuppgifter våren 2008.....	57
Bilaga 9 Sammanställning av enkät angående coachrollen.....	60

BAKGRUND

Detta är den tredje och avslutande rapporten från gruppverksamheterna i Tierp, som ingår i det treåriga FIB-projektet.

Tidigare utgivna rapporter: Rapport 1: Föräldragrupsverksamheten i Tierp och Rapport 2: Erfarenheter hittills i föräldragrupsverksamheten i Tierp finns att hämta på internetadressen www.tierp.se/barnutbildning/familjecentral/fib. Dessutom har en särskild handbok för barngrupsverksamheten producerats och kan hämtas på samma adress.

FIB-projektet i sin helhet handlar om att utveckla stödet till barnfamiljer där minst en av Föräldrarna har en utvecklingsstörning/Intellektuell Begränsning. Det är resultatet av ett unikt samarbete mellan FoUstöds-verksamheten vid Regionförbundet Uppsala län, FUB (Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna), Landstingets habiliteringsverksamhet samt Tierps och Uppsalas kommuner.

Olika terminologi används för att beskriva funktionshindret utvecklingsstörning, svagbegåvning, inlärningssvårigheter, m.m. I FIB-projektet används ordet intellektuell begränsning och det definieras på följande sätt: "Personer som t.ex. har en utvecklingsstörning, svagbegåvning eller andra kognitiva svårigheter. Till följd av detta har de stora svårigheter med planering, struktur, minne, abstrakt tänkande, läsning, räkning eller skrivning, vilka var för sig eller gemensamt kan inverka på föräldraförmågan. Ibland kan svårigheterna vara så stora att föräldraförmågan sviktar".

Syftet har varit, att utveckla kunskaper och metoder kring utsatta familjer. Arbetet har organiserats i tre delprojekt;

- Inom Uppsala län har genomförts en inventering av målgruppens behov och anordnats utbildningsinsatser och kompetensutveckling för personal tillsammans med landstingets habiliteringsverksamhet. (Redovisas i Pistol, 2008).
- Två coacher har arbetat tillsammans med ordinarie personal, i familjer och med gruppverksamhet i vardera Uppsala och Tierps kommuner.
 - I Uppsala har utformats nya metoder för familjestöd i hemmet med utgångspunkt från hemterapeuternas verksamhet. (Redovisas i Westin, 2008).
 - I Tierp har startats gruppverksamhet för både barn och föräldrar i anslutning till Familjecentralen.

De erfarenheter som har gjorts inom projektets ram visar på vikten av ett helhetsperspektiv. Med det menas vikten av att ha och samtidigt arbeta med både förälder- och barnperspektiv. Rapporten innehåller slutredovisning för det tredje av delprojekten och omfattar redogörelser för denna helhetssyn, de förutsättningar som möjliggör stödgrupsverksamhet för målgruppen, samt de resultat som kunnat observeras inifrån projektet. En extern utvärdering av projektet kommer att redovisas separat 2009 (Jöreskog).

Gruppverksamheten med föräldrar och barn i Tierp hade sin utgångspunkt i den länsövergripande kartläggningen av målgruppen som startade med en pilotundersökning i Tierps kommun.

Det handlade om en kartläggning av antalet familjer som tillhör målgruppen och en undersökning av deras behov samt av personalens kompetens- och utbildningsbehov. Tillvägagångssättet var, att först möta personal i dialogträffar (1), att kartlägga berörda familjer (2) samt utforma och genomföra gruppverksamheten (3). Parallellt genomfördes inventering av personalens kompetens och gjordes utbildningsinsatser till personalen (4). Den familjecoach som anställdes fungerade som processledare. Utformningen av rollen som familjecoach beskrivs (5). Särskilda erfarenheter som gjordes presenteras speciellt, såsom betydelsen av samverkan (6) de pedagogiska metoder som prövades (7) samt den omsorg som behövde läggas ned på själva rekryteringen av föräldrar till verksamheten (8). I ett avslutande avsnitt redovisas coachens reflektioner över resultat av verksamheten (9).

PROJEKTETS FORSKNINGSBAS

Före redovisningen av erfarenheterna av projektet skall här ges en kortfattad presentation av de erfarenheter från forskning som varit utgångspunkter för projektet.

UTSATTHETEN FÖR BARN TILL FÖRÄLDRAR MED INTELLEKTUELLA BEGRÄNSNINGAR

Forskningen kring målgruppen är begränsad, men 2005 presenterade Socialstyrelsen en kunskapsöversikt som bl.a. visade att barn till föräldrar med intellektuella begränsningar kan vara utsatt för många riskfaktorer (Starke, 2005). En viktig referensram för projektet har också varit Lena Olsons och Lydia Springers rapport (2006) som bl.a. redogör för erfarenheter av samverkan kring målgruppen i Uppsala län.

Personer med utvecklingsstörning är på många sätt en utsatt grupp i samhället. Att vara utvecklingsstörd och bli förälder kan beskrivas som ett föräldraskap i utförsbacke (Starke, 2005 i Olson & Springer, 2006, s.21). Killén beskriver t.ex. i "Svikna barn" svårigheter som föräldrar med utvecklingsstörning kan ha. Barnet kan bli berövat vård på grund av föräldrarnas bristande kunskaper samt oförmåga att se och förstå vad som ska göras. "Barn kan utsättas för hälsorisker utan att föräldrarna på något sätt önskar det eller upplever att de sviker sina barn". (Killén, 1999 i a.a.s.25) Tidigare negativa erfarenheter i kombination med rädslan för att barnen ska omhändertagas kan leda till apatiska eller aggressiva reaktioner särskilt mot professionella. Forskning visar vidare att det finns större förekomst av obehandlade medicinska problem hos denna grupp föräldrar. Det finns en tydlig tendens att inte söka vård för åkommor, vilket innebär sämre förutsättningar att klara vardagen (Tymchuk, 1994, Llewellyn, McConnell & Mayes, 2003 i a.a.s.24).

Trots de svårigheter som intellektuella begränsningar innebär i föräldraskapet, visar erfarenhet och forskning att föräldrar med utvecklingsstörning kan förvärva mer kompetens för att bli bättre föräldrar, om någon form av interventioner erbjuds såsom stöd eller pedagogiska insatser (Lloyd, 1999 i a.a.s.25). En kanadensisk forskare har t.ex. använt framgångsrika metoder i arbetet med föräldrar med inlärningssvårigheter, som föräldrarna benämns i Kanada. Hans forskningsresultat visade att före föräldrautbildningarna omhändertogs 80 % av barnen. Efter genomförda föräldrautbildningar omhändertogs endast 20 % av barnen (Feldman, 2005).

Starke (2007) har i en lägesbeskrivning redovisat, att barn till föräldrar med utvecklingsstörning kan tillhöra en riskgrupp bl.a. när det gäller att utsättas för våld. Hon konstaterar dock att det är relativt ovanligt med fysisk misshandel som kan hänföras till föräldrarnas utvecklingsstörning.

Risken ökar däremot om föräldern eller någon annan vuxen i eller nära familjen har en psykiatrisk problematik eller missbruksproblem. Sexuella övergrepp mot barn med utvecklingsstörning är dubbelt så vanliga jämfört med andra barn och här är det pojkarna som är mest utsatta. Mödrar med utvecklingsstörning har ofta själva blivit utsatta för olika typer av våld både under barn- och vuxna (a.a.).

Annan forskning (se översikt i Lagerberg & Sundelin 2000) visar, att det inte är riskfaktorn föräldrarnas utvecklingsstörning som är avgörande då barn utsätts för försummelse eller våld. Det är den sammantagna effekten av olika riskfaktorer som samverkar. Riskfaktorerna kan hänföras till fyra olika huvudområden: barnet själv, föräldrarna, familjen och samhället.

När det handlar om barnets föräldrar, kan det finnas missbruk, psykisk sjukdom eller utvecklingsstörning, som var och en för sig eller sammantaget ökar riskerna. Det kan vara den psykosociala förmågan hos föräldrar med utvecklingsstörning och inte intelligensen som avgör föräldraförmågan. Mödrar med utvecklingsstörning med egna psykiska problem och missbruk är en särskilt utsatt högriskgrupp. Vid val av partner spelar föräldrarnas egen uppväxt roll. Om de själva vuxit upp i en familj med alkoholism och andra missbruk eller psykiska problem tenderar de att själva välja en partner med liknande problem (Lagerberg & Sundelin, 2000).

De flesta personer med utvecklingsstörning (ca 80-90 %) lever under knappa sociala och ekonomiska förhållanden. Deras nätverk är ofta begränsat och bränns oftast ut (Olson & Springer, 2006). Internationell och svensk forskning visar att det finns ett samband mellan våld mot barn och ekonomiska faktorer, som t.ex. att vara beroende av ekonomiskt bistånd under en längre tid (Hindberg, 2006).

Barn till föräldrar med utvecklingsstörning tenderar att växa upp socialt isolerade. Det sociala utanförskapet kan medföra förseningar i utvecklingen och att barnen utvecklar en dålig självkänsla. Barnen är oftare utsatta för mobbning och de kan också få ta ett stort ansvar för sin familj (Starke, 2007).

Det är således omständigheter som ofta åtföljer intellektuella begränsningar som samverkar då barn utsätts för försummelse och våld. När de här familjernas situation skall bedömas och stöd utformas är det därför viktigt att ha ett brett perspektiv och att arbeta med skyddande faktorer.

HUR KAN SKYDDANDE FAKTORER FÖRSTÅS?

Forskningen visar på viktiga skyddsfaktorer som kan minska riskfaktorernas effekter.

För barn som utsätts för många riskfaktorer under sin uppväxt kan en del skyddsfaktorer hänföras till barnets egna personliga egenskaper. Detta kan vara att barnet har en god kognitiv förmåga, social kompetens, humor och gott självförtroende. Något som också är viktigt är barnets förmåga att begripa det som händer runt omkring dem, att klara av stress och att barnet har en upplevelse av sammanhang. Ytterligare skyddsfaktorer kan vara att barnet i sitt nätverk har en god och kontinuerlig kontakt med någon utanför familjen, som fungerar stödjande (Hindberg, 2006). Den viktigaste skyddsfaktorn för dessa barn är att ha minst en nära relation med någon vuxen. Barn bör också förses med så många olika skyddsfaktorer som möjligt (Werner, 2003).

En insats för utsatta barn är att låta dem delta i stödgruppsverksamhet. Det finns forskning som tyder på att barns känsla av sammanhang (KASAM) ökar om de får möjlighet att delta i

stödgruppsverksamhet (Lindstein, 2001). Känsla av sammanhang är en betydelsefull skyddande faktor mot påfrestningar i livet (Antonovsky, 2005).

Stödgruppsverksamheten i Tierp för både föräldrar och barn är ett försök att öka skyddsfaktorerna för hela familjen. Detta sker genom att ge både barn och föräldrar kunskaper som stärker dem och samtidigt hjälpa dem att utöka det sociala nätverk som kontakten med andra kan bidra till.

Ytterligare information om projektet finns på: www.regionuppsala.se/fib och www.tierp.se/barnutbildning/familjecentral/fib

FIB – PROJEKTETS MÅLSÄTTNING

Det övergripande målet med projektet är att minska riskerna att barn far illa och att öka skyddsfaktorerna. För att nå detta mål skall stödet till familjerna utvecklas. För att ta reda på vad som behöver utvecklas så är ett av projektets syften att göra en behovsinventering i Uppsala län. Behovsinventeringens tre delar består av:

Kartläggning av hur många FIB-familjer det finns

Analys av målgruppens behov av stöd

Kompetensinventering bland personalen och utbildningsinsatser

Dessa tre delar har varit utgångspunkt för arbetet med delprojektet i Tierp, som fungerat som pilotkommun för den övergripande inriktning som projektet fått för övriga kommuner i Uppsala län. Här presenteras de olika inslagen som projektet haft i Tierp (avsnitten 1 – 8) och avslutas med coachens egen värdering av projektet (avsnitt 9).

1. DIALOGTRÄFFAR

För att få en bild av läget samt förankra och sprida kunskap om projektet i Tierps kommun träffade familjecoachen, hösten 2005, olika yrkeskategorier enskilt eller i grupp vid något som kallades dialogträffar. Vid dessa träffar deltog c:a 80 personer som representerade olika yrkeskategorier: förskollärare, dagbarnvårdare, lärare, specialpedagoger, kuratorer, psykologer, LSS-handläggare, biståndshandläggare, socialsekreterare, barnsjuksköterska, distriktssköterska, barnmorska, utvecklingsledare, chefer m.fl. från både kommun, landsting och lokala FUB (intresseorganisation för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna.)

Frågeställningar vid träffarna var:

Hur många familjer träffar du på som tillhör målgruppen?

Hur ser problembilden ut?

Vilken inriktning tycker du att gruppverksamheten vid familjecentralen ska ha?

Vad kan du själv eller tillsammans med andra göra?

De erfarenheter som framkom vid dialogträffarna var viktiga och inte specifika för Tierp. Deltagare från olika delar av landet har haft liknande erfarenheter vid de konferenser och studiebesök som anordnats inom projektet. I bilaga 1 finns alla erfarenheterna redovisade, men här presenteras något av vad som kom fram vid träffarna.

MÅLGRUPPEN

De flesta som deltog vid dialogträffarna var ganska säkra på att de hade kontakt med någon eller några familjer som de klart trodde tillhörde målgruppen. Vid en dialogträff med 25 deltagare som representerade olika yrkeskategorier från kommun och landsting skattades antal familjer till cirka 30 stycken.

De flesta beskrev också, att det fanns flera familjer som fanns i en gråzon där man inte riktigt visste om föräldern tillhörde målgruppen. De uppvisade olika svårigheter i mötet med de professionella som kunde yttra sig som kognitiva svårigheter. Med det menas svårigheter med planering, struktur, minne, abstrakt tänkande, räkning, läsning eller skrivning,

PROBLEMBILDEN

De flesta upplevde att det uppstod svårigheter när det gällde kommunikation och bemötande i kontakten med målgruppen. Det yttrade sig både så att de professionella blev missuppfattade av föräldrarna och att föräldrarna blev missuppfattade av de professionella.

Några problem som togs upp var:

- Det saknas kunskap om målgruppen.
- Det är svårt att nå ut med information till föräldrarna.
- Föräldrarna har svårt med tider - de klarar inte av att passa tider och hålla överenskommelser. Det innebär svårigheter att planera kring barnen. De behöver hjälp med att bygga upp rutiner. Bemötandet är inte anpassat till detta förhållande.

En personal berättade att hon häpnadsväckande ofta träffar på föräldrar som inte har blivit respekterade som människor. Oftast kränks föräldrarna redan vid första mötet, sedan är det "kört" då det gäller samarbetet. "Skalet blir tjockare för varje gång". Det innebär ett "myndighetshat" och att det uppstår ett behov av att hävda sig. Det tar tid att reparera och bygga upp ett förtroende. På alla sätt tjänar man på att berömma även det lilla vid första besöket. Det behöver bara handla om att hitta en positiv sak, som att t.ex. tala om att man tycker att barnet har en söt klänning på sig.

INRIKTNING PÅ GRUPPVERKSAMHETEN

Några av de förslag till inriktning på gruppverksamheten som framkom vid mötena:

- Många ansåg att föräldrarna behövde fungerande nätverk och här kunde en öppen gruppverksamhet för familjerna fylla en viktig funktion.
- Någon trodde inte på gruppverksamhet. Istället behövs individuella lösningar.
- Familjerna behöver någon som kommer hem till dem och hjälper dem.

- Skraddarsy grupper efter behov/blandproblem.
- Pappor kan behöva särskilda grupper.
- Social träning och struktur behövs. Där man t.ex. kan ta upp hur man är mot sina barn/vuxna och vilka normer som gäller.

Förslag till teman som kom upp var matlagning, kläder och skor (storlekar och rätt efter väder), hygien, omvårdnad, hjälpmedel, vardagsekonomi.

ATT GÖRA TILLSAMMANS

Några förslag till vad som kan göras tillsammans var:

- Kommunen skulle behöva ha gemensamma riktlinjer för att bedöma och bevilja olika insatser; så att tjänstemännen kan arbeta effektivt och de hjälpsökande får den hjälp och vägledning som de behöver och inte känner till, oavsett om de vänder sig till IFO eller LSS.
- Det behövs någon form av checklista hos olika myndigheter så att de professionella förstår att de har att göra med en familj som tillhör målgruppen.
- Föräldrarna kan behöva en kontaktperson som kan hjälpa dem i mötet med andra professionella eller på föräldramöten m.m.
- Det behövs bilder och scheman.
- Det behövs utbildningar och insatser för hela familjen.
- För att förstå och kunna göra rätt saker behövs handledning, strategier och metoder.

2. MÅLGRUPPEN – KARTLÄGGNING AV FIB-FAMILJER

Dialogträffarna medförde att familjecoachen fick tillfälle att förankra projektet på olika nivåer i kommunen och framförallt fick kontakt med och lärde känna olika personer. En del av dem blev tillfrågade och tackade ja till att vara med i den lokala referensgruppen för FIB-projektet i Tierp. Våren 2006 hade den lokala referensgruppen tagit form och börjat fungera. I referensgruppen fanns representant för IFO och landstingets habiliteringsverksamhet på chefsnivå, mödra- och hälsovården, Familjecentralen, skolan samt FUB. Referensgruppen har sammanträtt cirka fem gånger per termin och har fungerat som ett stöd för gruppverksamheten under projektiden och har möjliggjort att projektet kommer att övergå till en permanent gruppverksamhet. En av de första uppgifterna för den var att planera för den kommande barngruppsverksamheten. Frågan var om det fanns underlag för en barngruppsverksamhet i Tierp? Därför genomfördes en kartläggning av hur många familjer det fanns som tillhörde målgruppen och hur många barn de hade i åldern upp till 16 år.

Utifrån resultatet från dialogträffarna med de professionellas uppfattning om att det också fanns familjer i en gråzon begärdes det in två listor:

Grupp 1 – familjer med föräldrar med en utvecklingsstörning/intellektuell begränsning.

Grupp 2 (gråzonen) – familjer med andra kognitiva svårigheter som innebär att de behöver stöd i sitt föräldraskap, t.ex. problem med struktur och planering. (Se bilaga 2)

Förutom från LSS-handläggaren och personalen från habiliteringen, som kunde bygga sina bedömningar på diagnostiserade fall, var detta inte en vetenskaplig undersökning utan en subjektiv skattning från de professionella. De gjorde sina bedömningar utifrån föräldrarnas behov av stöd. De som bidrog till kartläggningen arbetade inom förskola, skola, habilitering, socialtjänst, var LSS-handläggare eller arbetade inom mödra- och barnhälsovården. När det gäller förskolans inventering, tog ledningspersonal fram en lista som jämfördes med de listor som personal ute på förskolorna hade gjort. Resultatet jämfördes och det överensstämde i stort. Av olika anledningar var det svårt att få fram uppgifter från skolorna. Det fanns t.ex. en osäkerhet i hur uppgifterna skulle hanteras av referensgruppen. I efterhand har personal från skolan bekräftat att alla uppgifter därmed inte kom med.

Kartläggningen av FIB-familjer i Tierps kommun 2006 visade att det fanns 25 familjer med 50 barn där föräldrarna hade kända funktionshinder och 44 familjer med 76 barn i en "gråzon", som kunde bli aktuella för de olika gruppverksamheterna på familjecentralen. Föräldrarna i "gråzonen" kunde ha andra funktionshinder som innebar att de behövde stöd i sitt föräldraskap och som kunde visa sig som kognitiva svårigheter och medföra problem med bl.a. struktur och planering. (Se bilaga 3)

Våren 2008 genomfördes en fördjupning av den tidigare genomförda kartläggningen från 2006. Detta skedde i samband med ett researcharbete för en dokumentärfilm om målgruppen (Oscar Hedin för SVT). Fördjupningen omfattade personer som tillhörde Grupp 1 med kända funktionshinder, som innebar i stort sett samma resultat som den tidigare kartläggningen visat - 26 familjer med kända funktionshinder. Den visade också att habiliteringen kände till tio familjer och LSS-handläggaren fyra familjer. Endast två av familjerna var kända hos och tog emot insatser från både LSS och habilitering. Alltså finns det många familjer som fortfarande inte känner till och kan använda det stöd de har rätt till.

Siffran 26 familjer kan jämföras med skattningen som gjordes vid dialogträffen hösten 2005 där deltagarna skattade antalet familjer till 30 stycken i kommunen. I Tierps kommun finns ca 20 000 invånare.

Inom projektets ram genomför projektledaren Sven-Erik Pistol liknande kartläggningar i andra kommuner i Uppsala län, där studien i Tierp fungerat som pilotstudie (Pistol, 2008).

Hittills har tio av familjerna från kartläggningen som tillhör målgruppen och en familj från "gråzonen" med berörda barn deltagit i gruppverksamheterna på Familjecentralen. Ytterligare två familjer som tillhör målgruppen har tillkommit efter kartläggningen. Sammantaget omfattas gruppverksamheten av 13 familjer med deltagande av 15 föräldrar, varav 3 par, en ensamstående pappa och 30 barn.

ATTITYDER

Inventeringen och dialogträffarna har inneburit tillfällen att arbeta med personalens attityder i mötet med målgruppen. Det kan handla om att ändra sig från att se föräldern som någon som inte bryr sig om sitt barn till att se och förstå att det kan bero på att föräldern har ett funktionshinder och kan behöva stöd i sitt föräldraskap.

Familjecoachen berättar att hon t.ex. mött personal som ifrågasätter om föräldern ska få ha sina barn hos sig. Hon brukar bekräfta att naturligtvis om anmälan görs till socialtjänsten och utredning visar att de är olämpliga som föräldrar så är det så. Men det är en mänsklig rättighet att få

skaffa barn oavsett om man har ett funktionshinder eller inte. Hon brukar fråga personalen om det hjälper barnet och innebär ett barnperspektiv om de "sabbar" relationen till föräldern genom sin attityd mot föräldern. Är det inte att ha ett barnperspektiv att arbeta på relationen till föräldern? Personalen är kanske den enda vuxna som föräldern träffar i sitt begränsade nätverk. Om personalen arbetar på den relationen och föräldern får ett förtroende för dem, då kan de också bli viktiga andra vuxna både för föräldern och för barnet. Hon brukar också påminna om och fråga om de själva har barn och kommer ihåg någon gång då någon från skolan eller förskolan anmärkt eller påpekat något för dem om deras barn som handlade om föräldraskapet. De flesta håller med om att det kändes jobbigt att bli ifrågasatt i sitt föräldraskap. Denna målgrupp av föräldrar blir hela tiden ifrågasatta från olika håll och föremål för utredningar. I och med att de också ofta har ett begränsat nätverk blir det extra viktigt för dem av att ha bra relationer till andra vuxna. För familjecoachen innebär det att ha ett både och perspektiv i arbetet med FIB-familjerna. Med det menas att samtidigt ha både ett förälder- och ett barnperspektiv utan att göra avkall på barnets rättigheter.

3. MÅLGRUPPENS BEHOV AV STÖD - INRIKTNING PÅ GRUPPVERKSAMHETEN

Vid dialogträffarna var det någon som inte trodde på gruppverksamhet för målgruppen utan menade att de behöver individuella lösningar. Och det behöver de också. Gruppverksamheten vid Familjecentralen har dock saknat resurser till uppföljning i hemmet.

De flesta av de professionella trodde på att gruppverksamhet var bra och att en sådan verksamhet skulle utöka nätverket för familjen.

GRUPPVERKSAMHETERNA

Våren 2008 bedrivs det flera grupper samtidigt en eftermiddag i veckan på Familjecentralen under ledning av en familjecoach. De olika grupperna är en föräldragrupp, en förskolegrupp för barn 1-6 år och Fortsättningsklubben för barn 7-12 år. När det finns underlag för det anordnas även en grupp för barn 7-12 år som får gå det särskilda skolbarnsprogrammet "Hela Människan Hjulet".

Gruppverksamheterna för familjerna startade i oktober 2005 och har genomförts terminsvis sedan dess. Information om hur det hela startade och de erfarenheter som gjorts fram till våren 2007 finns att hämta i Nilsson (2007a och b).

Gruppverksamheten möjliggörs genom att olika yrkeskategorier samverkar på Familjecentralen. De olika yrkeskategorierna är en familjepedagog från Råd och Stöd, en familjecoach, en specialpedagog från habiliteringen och en från skolan, en fritidspedagog samt två förskollärare.

Gruppledarna träffas senast klockan 14.00 för att förbereda dagens gruppträffar. En del barn hämtas och några får hjälp med läxor. Gruppverksamheten pågår mellan klockan 14.30.- 16.30 på familjecentralen. Varje gruppträff inleds med en gemensam fikastund klockan 14.30 för gruppledarna, föräldrar och barn. Klockan 15.00 delar alla på sig i de olika grupperna som är en föräldragrupp, en förskolegrupp, och Fortsättningsklubben samt eventuellt en grupp med barn som går skolbarnsprogrammet.

Efter gruppverksamheterna har gruppledarna efterarbete med bl.a. reflexioner fram till klockan 18.00. Samtliga gruppledare erbjuds också handledning en eftermiddag i månaden.

FÖRÄLDRAGRUPPSVERKSAMHETEN

För att garantera trygghet och kontinuitet är ramen för föräldragruppträffarna tydlig med inledning, utbildningsdel och avslutning. Inom denna tydliga ram kan ledarna vara flexibla utifrån deltagarnas behov.

För att deltagarna skall "landa" vid gruppträffarna består inledningen av en gemensam fikastund, där var och en får en möjlighet att prata om vad de vill.

Utbildningsdelen består av olika teman som tas upp vid minst två tillfällen vardera. Utbildningsmaterialet görs så konkret som möjligt med bilder. Genom praktiska övningar där situationer varieras får deltagarna en möjlighet att kunna generalisera de nya kunskaperna, d.v.s. att föra över de nya kunskaperna till nya situationer.

De flesta temainslagen innefattar medverkande som bjuds in och får svara på olika frågor som föräldrarna ställt i förväg till dem.

Gruppverksamheten är motivationsskapande för andra insatser. Dels det som föräldrarna själva tar initiativ till efter att de fått nya kunskaper, dels det som de kan lotsas vidare till och sist men inte minst genom de olika medverkande som de får kontakt med. Allt detta bidrar också till att föräldrarna blir medvetna om sina medborgerliga rättigheter.

Gruppledarna försöker möta föräldrarna där de befinner sig i livet, vilket ställer krav på ledarna att vara flexibla och lyhörda inför deras behov. Det innebär också en människosyn som handlar om att möta föräldrarna med ödmjukhet och respekt och som förmedlas i både ord och handling.

Varje termin sedan hösten 2005 har föräldrar som deltagit i projektets gruppverksamhet fått svara på vad de önskade sig inför deltagandet i gruppverksamheten. Förutom att lära sig saker har de flesta önskat att få träffa andra föräldrar. En del har också angivit att de börjat träffas utanför gruppverksamheten. (Se bilaga 5)

Våren 2008 frågade familjecoachen några av föräldrarna vad det är som gör att de kommer till träffarna. Svaret var gemenskapen de kände i gruppen, att de har roligt tillsammans och att de får lära sig saker. Kommentar från familjecoachen: "Det finns mycket skratt vid våra träffar och det är högt i tak."

Föräldrarna är delaktiga i planeringsprocessen genom att de i början på varje termin själva får önska och prioritera olika teman som sedan genomförs. Detta är mycket viktigt då det handlar om vuxnas lärande och motivation till att vilja lära. Här skiljer sig inte dessa föräldrar från andra vuxna. Det spelar ingen roll hur mycket de professionella pratar för sin sak om vad de anser att en förälder behöver. Är föräldern inte intresserad av temat så deltar han eller hon inte. Den främsta motivationsfaktorn för deltagande vid tematräffarna är att föräldern är med i planeringsprocessen. Vilket medför att de sedan också är intresserade av det som tas upp.

Den första terminen föreslog familjecoachen temat planeringskalendrar eftersom det är något som de flesta familjer behöver men i synnerhet dessa föräldrar som har problem med struktur och planering. Den förälder som börjar i gruppverksamheten får nu en planeringskalender där gruppträffarna är inskrivna. De får nya kalendrar då de önskar det. Här fattas fortfarande den

viktiga uppföljningen i hemmet som en del av dem skulle behöva för att kunna få det att fungera fullt ut.

I bilaga 6 finns en genomgång av alla teman som genomförts successivt från hösten 2005 till våren 2008. Några teman och medverkande som är önskade och ej genomförda (en del är tidigare genomförda) är Fonus, Advokat, Studieförbundet, Öppenvårdsmottagningen (kuratorn psykiatri), Cancerinfo, Stikkan (mansjouren), LSS (Länsstyrelsen), Polisen.

De flesta teman som personal föreslog vid dialogträffarna har genomförts. Föräldrarna har själva föreslagit ytterligare teman. Exempel på vilka frågor föräldrarna har ställt till de olika medverkande finns redovisat i Nilsson (2007b).

BARNGRUPPSVERKSAMHETEN

FIB-projektets barngruppsverksamhet finns utförligare beskrivet i "Handbok för FIB – projektets barngruppsverksamhet" (Nilsson, Johansson & RådboWahlström, 2008).

Syftet med barngruppsverksamheten är att stärka barnens skyddsfaktorer. Gruppträffarna för barnen i de olika grupperna följer ett pedagogiskt program. Det betyder att barnen får arbeta med olika teman genom aktiviteter som lek, rollspel, bild, sagor och samtal.

Exempel på teman som tas upp i de tre olika barngrupperna är: Funktionshinder, Känslor, Min kropp och mina gränser, Barns rättigheter.

FÖRSKOLEGRUPPEN

Syftet med förskolegruppen är att den skall fungera som en introduktion inför skolbarnsgruppen. I denna grupp finns några fasta ramar som att det börjar med fri lek som följs av en frukt- och samtalsstund. Under denna samtalsstund finns det en möjlighet för ledarna att ta upp något tema. Därefter följer pyssel, spel eller saga. Som avslutning leks en gemensam lek och det sjungs en avslutningssång. I förskolegruppen handlar verksamheten mycket om att följa barnen, ge struktur och förmedla trygghet och trivsel.

FORTSÄTTNINGSKLUBBEN

Fortsättningsklubben följer ett särskilt ramprogram som innehåller inledning, lek/aktivitet utifrån dagens tema, paus och fruktstund med fri lek, frågor ur frågelådan, lika – olika leken samt en avslutningslek. Ledarna låter barnen repetera tidigare genomgångna teman från skolbarnsprogrammet. De lägger också in nya teman som planeras tillsammans med barnen som får ge egna förslag. En viktig skyddsfaktor för riskzonsbarn kan vara att ha egna intressen. För att förebygga att barnen får ta för stort ansvar för familjen (Starke, 2007) så berättar ledarna för barnen att de har rätt att vara barn och uppmuntrar dem att ha egna intressen (Werner, 2003). För att uppmuntra egna intressen får barnen ta del av det lokala föreningslivet i Tierp. Barnen får lära sig att använda planeringskalendrar för att t.ex. komma ihåg egna fritidsaktiviteter.

Det är viktigt att barnen får en möjlighet att redan vid samlingen delas upp i mindre grupper utifrån ålder, intresse och utvecklingsnivå. Alla barngruppsträffar inleds med en samling och första punkten då - innan det går att göra eller säga någonting för en del av barnen - är berättandet. Tyvärr handlar det ofta om kränkningar och mobbing som de är utsatta för. Det är något som också Starke (2007) redovisar.

SKOLBARNSPROGRAMMET

Det material som används i skolbarnsprogrammet och presenteras i handboken (Nilsson, Johansson & RådboWahlström, 2008) utgår ifrån

Individens känsla av sammanhang (Antonovsky, 2005).

Information om funktionshinder (www.lul.se/funktionshinder/infoteket)

Barnkonventionen om barns rättigheter (Rädda barnen, 2007).

Hela Människan Hjulet (Hagborg & Jonsson, 2006).

Antonovsky's forskning om "känsla av sammanhang" (KASAM) har varit en viktig ledstjärna i arbetet med att ta fram materialet till skolbarnsprogrammet. Individens KASAM har betydelse för hur individen hanterar de påfrestningar som tillhör livet. Det finns tre övergripande begrepp i KASAM: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Dessa tre komponenter utvecklas som ett resultat av samspelet mellan individen och hennes omgivning. En grundtanke i KASAM är också att det rör sig om en genomgripande, men samtidigt dynamisk tillit, en tillit till den egna förmågan, den egna kraften (Lindstein, 2001).

Arbetet med barnens känsla av sammanhang sker genom att ge dem kunskap om funktionshinder och om barns rättigheter. Tyngdpunkten i informationen om funktionshinder ligger i att öka barnens förståelse av hur förälders funktionshinder kan påverka familjen och att de har rätt att vara barn. Något som förväntas bidra till en ökad känsla av sammanhang är, att de i en frågelåda anonymt kan lägga i vilka frågor de vill. Deras funderingar följs upp genom samtal kring frågorna. Iwarsson (2007) säger, att vuxna i samtalsform kan hjälpa barnen när de berättar och har funderingar. Här kan barnen fråga om allt från varför föräldrar gör som de gör till frågor om döden. Eller frågan som ett barn ställde "När kommer jag att bli utvecklingsstörd?"

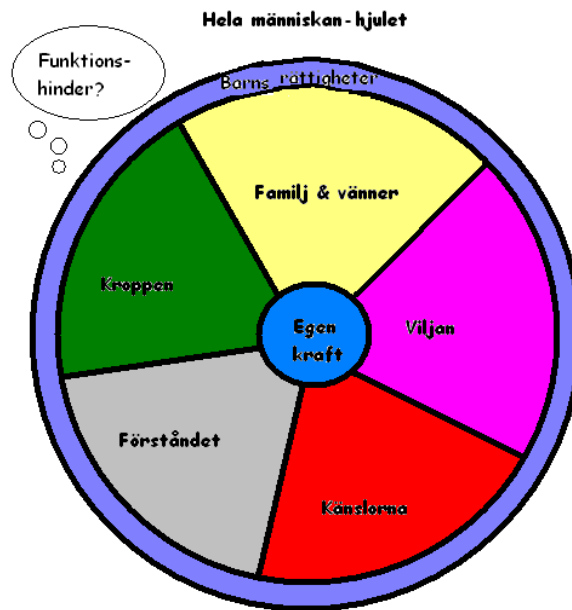
En viktig skyddsfaktor för barn med ett eget funktionshinder är att få kunskap om sig själv, att ställa frågor och att vara delaktig (Renlund, 2008).

I barngrupperna finns det också barn som är normalbegåvade med föräldrar och syskon som har en utvecklingsstörning. Frågelådan och samtalen har visat sig vara mycket viktiga för de normalbegåvade barnen.

Ett övergripande tema i skolbarnsprogrammet är barns rättigheter, som syftar till att barnen skall få lära sig att de har rätt att vara barn, att vara trygga, att säga nej och att sätta gränser, samt vad de kan göra för att få hjälp. Likaså att alla barn är lika värdefulla och har samma rättigheter oavsett om de själva eller föräldern har ett funktionshinder.

Arbetsmodellen "Hela Människan Hjulet" åskådliggör våra olika behovs innebörder, deras betydelse och påverkan av individens egen förmåga att påverka den egna kraften. Hjulet visar också på det viktiga samspelet med omgivningen och dess påverkan på individen (Ribbing, 2005).

Modellen är ett pedagogiskt verktyg och bygger bl.a. på en handbok i livskunskapsfrågor utarbetad av Hagborg och Jonsson, (2006). Detta livskunskapsprogram används som helhet eller i delar i en mängd sammanhang i t.ex. skolor. Källan till materialet har hämtats hos Wegscheider- Cruse (1989). Dess stora värde i skolbarnsprogrammet är, att det väver ihop de olika inslagen i programmet.

De olika delarna i hjulet står för: Det skyddande däckat är Lila = Barns rättigheter, Den egna förmågan är Blått = Egen kraft, Rött = känslor, Grått = Förståndet, Grönt = kroppen, Gult = Familj & Vänner och Cerise = Viljan.

Sedan skolbarnsprogrammet utvecklats och provats har Iwarsson (2008) presenterat intressanta erfarenheter från sitt arbete med BRIS (Barnens Rätt i samhället) som tycks bekräfta betydelsen av de slutsatser som kunnat dras kring skolbarnsprogrammets uppläggning. Utifrån ett KASAM-perspektiv tar Iwarsson upp viktiga aspekter i samtal med barn och ungdomar. Barnen behöver känna sammanhang i sina känslor, i sina närmaste relationer i sin huvudsakliga sysselsättning och i existentiella teman. Författaren menar, att vuxna i samtalets form kan hjälpa barnen när de berättar och har funderingar. KASAM är inte statisk utan går att förändra, t.ex. genom att utveckla sin förmåga till Coping som handlar om olika strategier för att handskas med tillvaron. Barns copingstrategier kan vara att söka stöd från föräldrar, vänner eller någon vuxen de möter på fritiden.

I stort sett överensstämmer de aspekter Iwarsson tar upp med slutsatserna i handboken för skolbarnsprogrammet, som dock omfattar några ytterligare dimensioner.

Iwarssons aspekter på vad som utmärker en hjälpande och utvecklande struktur är att den skall Möjliggöra berättande, Bidra till struktur, Normalisera, Informera, Bekräfta, Se barnets resurser och möjligheter, Se resurser och möjligheter i barnets närhet, Handla, Avlasta och härbärgera, Skapa gränser och ramar, Förmedla hopp.

Handbokens tillägg är Repetition samt Förtydligande genom bilder för att förstärka och anpassa materialet till barnen med egna funktionshinder (enligt inspiration från Feldman, 2005 och Knight & Veldman, 2005).

Inom programmet har en barnenkät tagits fram som används vid varje terminsslut och som ger feedback på den egna stödgruppsverksamheten. Den finns redovisad i handboken för skolbarnsprogrammet (Nilsson, Johansson & RådboWahlström, 2008).

Det särskilda skolbarnsprogrammet har genomförts två gånger med sammanlagt åtta barn, varav tre har varit pojkar och fem flickor. Ungefär hälften av barnen har egna funktionshinder. Tre ledare har haft en grupp på fyra barn i taget och det behövs för att kunna ge barnen den uppmärksamhet och bekräftelse de behöver. Genom den höga grundbemanningen har även barnen med egna funktionshinder kunnat fullfölja hela skolbarnsprogrammet. I den första gruppen var barnen mellan 8-10 år. I den andra gruppen var barnen mellan 6 -7 år.

4. KOMPETENSINVENTERING BLAND PERSONALEN OCH UTBILDNINGSSINSATSER

En anledning till att FIB-projektet hamnade i Tierp beror på att det funnits en lokal SUF-grupp i Tierps kommun sedan 1997. SUF står för Samverkan kring Familjer med Utvecklingsstörning eller andra kognitiva svårigheter. Den består av olika yrkeskategorier som samverkar kring FIB-familjer och anordnar handledning, konsultationer, kompetensinventeringar och genomför utbildningsinsatser lokalt i Tierps kommun.

I Uppsala län finns också en kompetensutvecklingsgrupp inom läns-SUF som familjecoachen ingår i. Inom den gruppen genomfördes våren 2006 en inventering av behovet av kompetensutveckling för den personal i länet som möter målgruppen för projektet (i bilaga 7 finns Tierps del redovisad). Inventeringen visade, att behovet av handledning och konsultation är stort. Fortfarande, våren 2008, finns det många uppgifter att arbeta med för den lokala SUF-gruppen. Det handlar t.ex. om att sprida information om att möjligheten finns att få hjälp med handledning och konsultation av den lokala SUF-gruppen vid oidentifierade ärenden. Idag tas det enskilda kontakter med representanterna i SUF-gruppen för handledning och konsultation. Ärenden borde tas upp med hela gruppen - något som skulle ge större möjligheter till samverkan och tillgång till gruppens samlade kompetens.

Kompetensutvecklingsgruppen har anordnat flera konferenser bl.a. med workshops inom en del av de önskade kompetensutvecklingsområdena. För ytterligare information om SUF, se SUF:s hemsida www.lul.se/suf

De genomförda dialogträffarna och behovsinventeringen visade på behovet av utbildning när det gällde kommunikation med och bemötande av målgruppen. En sådan utbildningsdag genomfördes tillsammans med den lokala SUF-gruppen i Tierp våren 2006.

För att deltagarna skulle få en bild av hur en person som tillhör målgruppen kan uppleva bemötandet inbjöds en representant från FUB:s föräldranätverk tillsammans med en representant från Riks-FUB till utbildningsdagen. De genomförde ett uppskattat samtal inför publik om bemötande. Detta kombinerades med en föreläsning om kommunikation och bemötande av en sjuksköterska som hade en stor erfarenhet av det "goda mötet" med målgruppen. Med det goda mötet menade hon, att hon alltid bemötte de familjer hon träffade på lika. Därför gjorde det ingen skillnad om de tillhörde målgruppen eller inte. Vid den första kontakten arbetade hon alltid på att bygga en bra relation till föräldern. Vid ytterligare kontakt och om hon blev medveten om att de tillhörde målgruppen så tillämpade hon sina kunskaper om hur funktionshindret fungerar och lade därefter upp och gav information utifrån det. När det handlade om telefonrådgivning, som t.ex. kan bli för komplicerat för föräldrar som har svårt att ta emot information, fick föräldern styra samtalet genom sina frågor istället för att hon berättade fakta

som föräldern inte förstod. Hon använde också motfrågor för att checka av att de förstått informationen.

Den lokala SUF-gruppen i Tierp påbörjade ett arbete med en vägledning kring bemötande hösten 2007. I samband med detta besvarade personal inom förskolan och gruppledarna i projektet en enkät kring bemötande (se sammanställning i bilaga 8). Detta arbete fullföljdes aldrig eftersom den lokala SUF-gruppen i Uppsala våren 2008 tog fram en SUF-guide kring bemötande för personal. För information om den, se www.lul.se/suf.

5. FAMILJECOACHENS ROLL

När projektet startade i augusti 2005 var familjecoachen ny i Tierps kommun. Den första tiden var en mycket utåtriktad period som handlade om en orienteringsprocess utifrån att få en överblick över problemområdet, att skapa nätverk och skaffa kunskap.

SKAPANDE AV UTVECKLINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Projektgruppen som förutom familjecoachen i Tierp bestod av projektledaren (Sven – Erik Pistol) och den andra projektcoachen i Uppsala (Lars Westin), började besöka olika arbetsplatser och träffade olika personalkategorier inom socialtjänsten i Uppsala kommun. De gjorde även några studiebesök inom länet, samt började delta i konferenser och ta emot studiebesök från hela landet där de fick möjlighet att ta del av kunskaper inom problemområdet och även sprida det de hittills tagit del av själva.

De lokala dialogträffarna bidrog till att nätverket i Tierp hela tiden utökades. Arbetet har hela tiden varit mycket utåtriktad, första tiden mest lokalt men sedan också nationellt. Arbetet i projektgruppen i Uppsala möjliggjorde ett nätverk både inom länet, runt om i landet och även internationellt. Att projektet är ett samverkansprojekt i Uppsala län med Regionförbundet och Landstingets habilitering som samverkanspartner har varit viktiga framgångsfaktorer i utvecklingsarbetet genom sin tillgång till kunnande, stöd och nätverk.

Förutom det lokala kunskapsinhämtandet vid dialogträffarna har utvecklingsarbetet handlat om att ta del av forskningen inom området. Det finns en del svensk - men främst internationell forskning som presenterades i en översikt hösten 2005 (Starke, 2005). SUF-gruppen i Uppsala har haft en viktig roll genom att varje år anordna nationella konferenser inom ämnesområdet och då bjuda in forskare (hösten 2005 t.ex. Starke och Feldman), som utifrån kanadensiska erfarenheter inspirerade metodutvecklingen i gruppverksamheten.

ORGANISATION

Projektets organisation och familjecoachens anställning har inte varit helt problemfria.

Inledningsvis var familjecoachen anställd inom IFO i Tierps kommun. Men blev avskedad innan hon i princip hann börja sin tjänst då kommunstyrelsen stoppade alla projekt p.g.a. akut penningbrist inom IFO. Några veckor senare löstes situationen genom återanställning inom förskoleområdet i Tierps kommun vid Öppna förskolan dit Familjecentralen tillhörde. Med facit i hand blev det bra, särskilt när det gällde rekrytering av familjer till gruppverksamheten. Familjecoachen tillhörde den "ofarliga" öppna förskolan istället för IFO. I och med detta kom

projektet att ha en formell chef inom förskoleverksamheten och en "informell" chef inom IFO. Samarbetet med den formelle chefen har varit mycket gott och han har stöttat projektet till 100 % från första början. Detta blev särskilt tydligt vid inventeringen av familjer i målgruppen då förskoleverksamheten bidrog med en viktig insats. Den "informelle" chefen är den som varit med och arbetat fram projektet och suttit med i både lokal referensgrupp och styrgrupp för projektet. Han fungerade som ett viktigt "bollplank" särskilt i början av projektet och har givit familjecoachen en möjlighet att vara med på informations- och planeringsmöten inom IFO:s verksamhet. Sammantaget innebär denna kaotiska början av projektet att det blev förankrat inom flera delar av den kommunala verksamheten som behövde delta i projektet för att det skulle kunna bli framgångsrikt.

Sedan 1 januari 2007 har Tierps kommun genomfört en omorganisation som innebär att de olika förvaltningarna tagits bort och de som har en specialkompetens kring barn ingår sedan dess i RCB (Resurs Centrum Barn). Familjecoachen är fortfarande knuten till Familjecentralen men har nu en ny chef och finns i samma enhet som elevvård, skolhälsovård, Råd och Stöd och Myndighetsutövarna inom f.d. IFO m.fl. Ingen kan längre säga att "detta är inte mitt bord" och resurserna utgår från samma pott. Det märks t.ex. att det är lättare att nå ut med information kring rekrytering av familjer till gruppverksamheten. Förutsättningarna till ett mer effektivt arbete finns och då kanske otillräckliga medel också kan räcka längre än tidigare.

ARBETSUPPGIFTER

Våren 2008 har en rad olika arbetsuppgifter utvecklats för familjecoachen, som här presenteras för att ge en uppfattning om vad en arbetsvecka kan innehålla:

Att i mån av tid medverka i Öppna förskolan på Familjecentralen måndag förmiddagar och/eller i baby caféet på övrig tid då det finns behov av det. Öppna förskolan och babycaféet är en viktig rekryteringsbas dit alla familjer är välkomna. Förskolepersonal samt distriktssköterskor ser till att FIB-familjer kommer dit och kan rekryteras av familjecoachen till COPE föräldrautbildning¹ och/eller till FIB-gruppverksamhet

Att samverka med distriktssköterskor och barnmorskor i arbetet med FIB-familjer. Deltar i arbetslunch en gång i månaden, samt handledning två gånger per termin med distriktssköterskor och barnmorskor på Familjecentralen. Här finns det utvecklingsmöjligheter när det gäller samverkan kring FIB-familjer både generellt och specifikt.

Att vara handledare på onsdagskvällar på Familjecentralen i COPE föräldrautbildning som är Tierps kommuns föräldrautbildning för föräldrar med barn mellan 3 och 12 år. Denna utbildning är en viktig rekryteringsbas för FIB-familjer, då rekryteringen av dem bygger mycket på att skapa personliga relationer till familjerna.

Att planera och förbereda material, att ta emot studiebesök och ge föreläsningar om FIB-projektet en dag i veckan.

¹ För ytterligare information om COPE-föräldrautbildningar gå in på: www.akademiska.se/copewebbplats

Att vara tillgänglig för FIB-familjer på familjecentralen övriga dagar. Vid behov samordna och hålla kontakten med familjerna som deltar i gruppverksamheten eller för nyrekrytering till gruppverksamheten. Ett viktigt uppdrag är just detta med relationsskapandet. Familjecoachen når FIB-familjer som kanske inte är aktuella just nu för socialtjänsten.

Att förbereda, genomföra och följa upp gruppverksamheter för FIB-familjer på tisdagar. (Se också bilaga 8).

De andra gruppledarnas tidsåtgång som gruppledare handlar idag om c:a 8 timmar i veckan. I det ingår tisdagarnas 4 timmar, sedan tillkommer 2 timmar handledning i månaden samt ytterligare planerings- och kompetensutvecklingstid, uppföljning från gemensamma reflektionerna samt föreläsningar, studiebesök, m.m.

Förhållandet mellan gruppledarna och rollen som coach undersöktes genom att fem av gruppledarna besvarade en enkät. De olika yrkeskategorierna var förskollärare, specialpedagog och familjepedagog. De besvarade fyra olika frågeställningar. Gruppledarna tycker inte att deras egen yrkesroll har förändrats så mycket under projektet men tycker de har fått fler perspektiv och kunskap i arbetet runt familjerna som de också kunnat delge annan personal i sin ordinarie yrkesverksamhet. En förskolelärare tyckte att bägge föräldrarna är mer delaktiga i t.ex. förskoleverksamheten nu och att hon under projektets gång kunnat nå bägge föräldrarna. Ett annat exempel ger en specialpedagog som berättar att hon insett hur viktigt det är att arbeta med hela familjen. Hon har fått en unik inblick i familjer. När det gäller coachrollen, uppger samtliga att den sammanhållande funktionen som coachen haft bland gruppledarna har varit viktig, närmare bestämt för att få igång verksamheten vid rekrytering, styra upp verksamheten och vara ledare. Nackdel kan vara, att det också finns risker att passiviseras, att inte ta egna beslut utan istället förlita sig på coachen. (Se också bilaga 9)

INFORMATIONSROLLEN

Ett viktigt uppdrag i arbetet som familjecoach har varit att sprida kunskap om projektet både lokalt och nationellt och i viss mån även internationellt.

Intresset för FIB-projektets troligtvis världsunika barngruppsverksamhet är stort. I princip har en dag i veckan ägnats åt att informera enskilda eller grupper om projektet. Det har också inneburit en hel del skriftlig dokumentation bl.a. i olika rapporter och informationsblad som läggs ut på Familjecentralens hemsida som uppdateras kontinuerligt.

Lokalt har inte intresset varit totalt från personal. Ett hundratal personer från kommun och landsting har i dagsläget tagit del av information om projektet. Det har skett antingen via workshops som arrangerats av Läns-SUF:s kompetensutvecklingsgrupp i Uppsala där gruppledarna medverkat eller vid de två öppna hus-träffar som arrangerats på Familjecentralen. I dagsläget har de flesta yrkeskategorierna som är viktiga rekryterare av familjer, såsom förskollärare, barnskötare, lärare, specialpedagoger m.fl., deltagit vid träffarna. De som inte deltagit i någon större utsträckning är socialsekreterare och personal från särskolan.

Våren 2008 genomfördes en erfarenhetskonferens i Uppsala för personal i länet där projektgruppen tillsammans med gruppledare från Familjecentralen och hemterapeuter från Uppsala redogjorde för de erfarenheter som gjorts inom projektet i olika workshops. Projektgruppen har

också deltagit i olika konferenser runt om i Sverige. De nationella konferenserna har inneburit att projektet nått ut till flera hundra deltagare från hela landet.

Barngruppsverksamheten i projektet är unikt och förekommer troligtvis inte någon annanstans i världen. Därför finns det ett internationellt intresse för gruppverksamheten. Att översätta informationsmaterial till engelska versioner är något som projektledaren med sitt kontaktnät bidrar med och sedan lägger ut på FIB-projektets hemsida: www.regionuppsala.se/fib

Genom att projektet haft sin förläggning på Familjecentralen har själva centralen också blivit uppmärksammas, t ex vid ett besök av en internationell gäst (professor Gwynnyth Llewellyn från Universitetet i Sidney), då personal i kommunen bjöds in till ett uppskattat möte.

Gruppverksamheten har också uppmärksammas i media genom olika tidningsartiklar. Sammantaget har det blivit sex olika tidningsartiklar från lokaltidningar till Dagens nyheter. I Dagens Nyheter presenterades gruppverksamheten och en familj i en artikel i en serie om vilket stöd det finns för målgruppen.

De artiklar som skrivits om gruppverksamheten har inte påverkat deltagande familjer negativt så att de inte vill fortsätta att delta. Journalisterna har bl.a. varit lyhörda för synpunkter om hur funktionshindret skall benämnas. Någon enskild förälder har dock reagerat över delar av innehållet. Det går knappast att undvika och därför har restriktivitet fått råda då journalister velat träffa familjerna.

6. SAMVERKAN

Samverkan kring familjerna är en viktig förutsättning för att kunna lyckas i arbetet med dessa familjer och är något som är grunden för gruppverksamheterna på familjecentralen.

OLIKA YRKESKATEGORIER BEHÖVS

Gruppverksamheterna, som är resurskrävande, möjliggörs genom att olika yrkeskategorier från kommun och landsting samverkar som gruppledare på familjecentralen. Från början var familjecoachen ensam, det fanns inte personal som hade tid att arbeta som gruppledare i projektet. En av uppgifterna för familjecoachen blev att rekrytera gruppledare eftersom det endast har varit hennes lön som finansierats med medel från Allmänna arvsfonden. Att det blev framgångsrikt sammanhänger med att projektet var förankrat och att det fanns ett intresse av att stödja det från olika håll.

Familjepedagogen från Råd och Stöd har varit en viktig person i samverkan. Hon inbjöds tillsammans med familjecoachen att medverka i den ursprungliga grupp, om fem svagbegåvade mammor som habiliteringen bjöd in till en föräldrautbildning på Familjecentralen hösten 2005. Det var ursprungsgruppen som sedan byggdes ut med ytterligare mammor. När en fortsättning skulle planeras hade familjepedagogen inte tid men övertalades att ställa upp på fem träffar om familjecoachen skötte allt det praktiska runt omkring. Det var så det hela började och så rullade det på ett tag med fem träffar i taget. Idag ingår gruppverksamheten i familjepedagogens ordinarie arbetsuppgifter. Hon träffar många av föräldrarna genom olika insatser som hon gör i familjerna och kan därmed hålla kontakt och skapa relationer till dem. När det gäller kontakt- och relationsskapandet så har familjecoachen och familjepedagogen delat upp de olika familjerna mellan sig.

Våren 2006 tog en pensionerad förskollärare kontakt efter att tagit del av verksamheten via en artikel i media. Tack vare att hon kunde anställas genom Öppna förskolan fanns det äntligen en pedagog som tog hand om barnen. Detta medförde att föräldrarna lättare kunde koncentrera sig på sina uppgifter vid gruppträffarna. Förskolläraren är fortfarande kvar i verksamheten som en mycket uppskattad gruppleddare, särskilt för de yngre barnen

Gruppleddarna är idag sju till antalet (inklusive familjecoachen) och har genomgått olika gruppleddarutbildningar bl.a. i handboken Hela Människan Hjulet samt olika vidareutbildningar som handlat om barn till psykisk sjuka, barn som bevittnat våld samt barn som utsatts för övergrepp. Gruppleddarna har också deltagit i utbildningar som coachen i Uppsala anordnat som sociala berättelser, Tejping m.m. En kompetens som måste finnas hos gruppleddarna är kunskap om funktionshinder och teckenkommunikation. Några av ledarna hade den kompetensen från början. En gruppleddare som är kunnig i teckenkommunikation har t.ex. fått träna veckans tecken med gruppleddarna. Det är något som hela tiden behöver följas upp och tränas på. Gruppleddarna har här också ett eget ansvar att själva ta del av t.ex. habiliteringens kursutbud och skaffa sig den kompetens som saknas.

En viktig förutsättning för gruppleddarnas arbete är gemensam handledning en gång i månaden samt den muntliga och skriftliga reflektionen efter varje gruppträff.² Gruppleddarna reflekterar över sina egna insatser och över barnen. I och med reflektionen kan gruppleddarna direkt vidta åtgärder i programmet och vid fortsatta gruppträffar eller följa upp föräldrar och/eller barnen i sina ordinarie arbeten. Verksamheten bygger på att det finns ett förtroende mellan gruppleddarna och föräldrarna och därför är det viktigt att ha med den aspekten vid eventuella uppföljningar.

Gruppverksamheten bedrivs på en familjecentral där distriktssköterskor och barnmorskor arbetar tillsammans och samverkar med familjecoachen kring familjerna. Samverkan är inte självklar och det har tagit de tre år projektet pågått för att lära känna varandra och att hitta vägar till samverkan. Gemensam handledning har spelat en viktig roll liksom gemensamma arbetsluncher. Ibland möter de familjer tillsammans i Öppna förskolan eller på babycaféet och kan prata om vad de ser. Sekretess gäller genom avidentifierade ärenden eller så ger föräldern tillåtelse till utbyte. Ett exempel på samverkan kan vara att familjecoachen, som har en relation till en förälder i gruppverksamheten, agerar "dörröppnare" och följer med en distriktssköterska hem till familjen vid ett hembesök.

Ett exempel på hur utbytet kan se ut, kan vara att en barnmorska tog upp problemet med hur hon skulle prata med en gravid mamma som hon trodde tillhör målgruppen. Familjecoachen kunde då spela barnmorska och konkret visa med t.ex. kroppsspråket hur relationsbyggandet kan gå till. Den viktiga frågan om skolbakgrund skall ställas som kan visa på om mamman gått i t.ex. särskola. Likaså kan man ställa motfrågor som skall checka av om mamman uppfattat informationen rätt. När det gäller dessa mammor så bör de erbjudas tätare besök. Det går alltid att fråga om det är okey att ringa och påminna om nästa besök. Mamman kanske ska ha både

² Reflektionsblanketten för föräldragrupsverksamheten finns tidigare redovisad i Rapport 2 och för barngruppsverksamheten i FIB-projektets Handbok för barngruppsverksamheterna

muntlig och skriftlig information osv. Barnmorskorna blev också rekommenderade att ta kontakt med den lokala SUF-gruppen för att få handledning och konsultation av flera olika kunniga personer inom området.

ANMÄLNINGSPLIKT

Gruppledarna har anmälningsplikt enligt socialtjänstlagen och om misstankarna t.ex. handlar om kränkningar eller övergrepp så måste en anmälan ske utan att föräldrarna informeras.

Vid några tillfällen har anmälningar gjorts som medfört att familjer har slutat delta i verksamheten. Vid gruppledarnas reflektioner efter gruppträffarna tar de upp olika saker som de ser och som de tycker bör följas upp. Handlar det t.ex. om bristande hygien kan gruppledarna försöka ta upp det med berörd familj på plats i gruppverksamheten. Här gäller det att ha fingertoppskänsla så att inte föräldern kränks. Ibland kan en gruppledare som också träffar familjen i sitt dagliga arbete följa upp det där. Då kan gruppledaren agera tillsammans med sitt ordinarie arbetslag och ibland göra en anmälan tillsammans med dem. Det viktiga är att detta sker i en dialog med familjen.

7. PEDAGOGISKA METODER

När det handlade om vilken pedagogisk metod som skulle användas i projektet fanns det inget givet. Istället har familjecoachens egen pedagogiska erfarenhet från arbetet med personer med funktionshinder, från folkbildningsarbete och pedagogiska examen samt olika metoder och material inspirerat framtagandet av pedagogiska metoder i projektarbetet.

PAM (Parent Assessment Manual) är ett engelskt material som används vid utredningar för att kartlägga vad föräldern behöver hjälp med och vad föräldern klarar av. Det är pedagogiskt upplagt med bilder så att föräldern kan förstå vad som menas (McGaw m.fl, 1998) Kognitionscenter i Uppsala har också inspirerat med tips om kognitiva hjälpmedel.

Familjecoachen är utbildad COPE-handledare, utbildad av Randy Knight från Ontario, Kanada som bidragit med ett COPE bildmaterial och materialet "Visual strategies" som används i arbetet med personer som har läs och skrivsvårigheter och med invandrare. Bildmaterialet har möjliggjort för familjecoachen att förenkla det ursprungliga COPE-materialets blanketter med bl.a. bilder³. Det ingår nu i det ordinarie COPE-programmet i Tierp och används av alla handledare i föräldrautbildningarna. Det har underlättat för personer som tillhör målgruppen att delta i ordinarie COPE föräldrautbildningsprogram i Tierp. Liksom för personer med läs- och skrivsvårigheter.

"Visual strategies" har varit en inspiration för belönings-scheman, scheman över morgon och kvällsrutiner vid den riktade Intensiv-COPE-utbildningen⁴ till målgruppen. Det har också varit

³ Revideringen har skett med tillstånd från BUP i Uppsala som äger rättigheterna till COPE-materialet i Sverige.

⁴ Intensiv-COPE-utbildningen är tidigare beskriven i Rapport 2, Nilsson (2007b).

användbart för bildscheman till barngruppsverksamhetens umgängesregler, personliga scheman och olika bildförstärkare.

Ett exempel på hur materialet kan användas är i en situation med ett utåtagerande barn som reagerade med bl.a. aggressionsutbrott när han inte fick springa runt och störa alla andra, men särskilt en av föräldrarna. Innan gruppträffen fick barnet, tillsammans med en ledare, gå igenom sitt personliga schema som visade en belöning som barnet skulle få om han klarade av att inte störa föräldern. Stoppmärken sattes upp som påminnare för att barnet inte skulle gå in till föräldern under gruppverksamheten. En påminnare är en visuell bild eller föremål som skall hjälpa personen att komma ihåg ett budskap. En ledare som följde barnet hade ett litet fickschema som vid behov visades för barnet som en påminnare. Det bestod av ett stoppmärke, en uppmaning att tänka efter samt en bild på belöningen om han klarade detta och det gjorde han. Tack vare dessa påminnare och goda pedagoger klarade detta barn, med egna funktionshinder, att fullfölja skolbarnsprogrammet. Han hade en möjlighet att hela tiden vid behov med hjälp av bilder välja mellan den ordinarie gruppverksamhetens aktivitet eller någon annan enskild aktivitet som att leka med bilar och liknande i ett annat rum utanför gruppen.

Det som betytt mest är dock Feldmans forskning och material (t.ex. Feldman, 1993), som kunnat användas efter översättningar och justeringar i föräldragruppsverksamheten.

GENERALISERING

Feldmans (2005) forskning om generalisering vid tillämpning av kunskaper och effektiva metoder för föräldrar som tillhör målgruppen har inspirerat den pedagogiska uppläggnings för skolbarnsprogrammet och Fortsättningsklubben. Med generalisering menas att få en kunskap och sedan kunna tillämpa den i nya situationer. Personer med utvecklingsstörning kan ha svårigheter med detta. Lösningen för dem kan innebära att bli stimulerad på många olika sätt, att få instruktioner som innebär att generalisera, att ge många överförbara exempel samt att träna på att generalisera. För att t.ex. lära sig att tillämpa kunskap i nya situationer, behöver man träna på minst två liknande situationer. Feldman tar också upp vikten av repetitionen och olika påminnare för att kunna behålla förvärvade kunskaper.

Ett exempel på träning i minst två liknande situationer är, att föräldern tränar på att ge barnet beröm i vardagsrummet, men blir uppmanad att träna på att också göra det i köket och sedan i andra situationer. Då finns förutsättningar för att kunna tillämpa det också i andra situationer (a.a.).

I barngruppsverksamheten förekommer temat: Kroppen och gränser. Genom högläsning i boken "Min kropp är min" (Enoksson, 2007) får barnen del av att de har rätt att säga nej, om någon gör någonting med deras kropp som de inte vill. Boken är ett utmärkt exempel på generalisering och användbart för både barn och vuxna. Den är illustrerad med enkla bilder, där innebörden av rätten att säga nej och hur barnet ska gå tillväga då det blivit utsatt förklaras steg för steg. Det står t.ex. "Att ingen får göra någonting med din kropp som du inte vill, inget annat barn eller vuxen, ingen mamma, pappa, släkting... Inte inne, inte ute... inte i din säng, inte någon annans säng... inte på dagen inte på natten... Om du blivit utsatt för detta så ska du berätta för någon annan vuxen... om det inte fungerar ska du prova med nästa ... " Barnen får träna på att tillämpa kunskaperna genom att rollspela olika situationer där de får säga nej.

Barnen får också lära sig en ramsa som tagits från boken " Vilda säger nej" (Bosson Rydell & Wadman, 2006) vid två tillfällen. Ledaren instruerar barnen att de ska säga en ramsa och göra rörelser tillsammans.

"Min kropp är min! (Peka på dig själv).

Din kropp är din! (Peka på de andra).

Rör någon min kropp när jag inte vill,(skaka på huvudet)

Då säger jag till! NEJ! (sätt händerna i sidorna, se sträng ut, stampa med foten)".

VIKTIGA PRINCIPER I FÖRÄLDRAUTBILDNINGAR

Effektiva föräldrautbildningar bygger enligt Feldman (2005) på att den sker i hemmiljön, fokuserar på förmåga, är individuella, omfattar strategier för beteendelinäring samt är samordnade med andra professionella i nätverket kring familjen. Gruppverksamheten i Tierp bedrivs på en familjecentral och inte i hemmet och det har inte funnits resurser för att kunna bedriva hemundervisning. Det förekommer heller inga individuella studieplaner men gruppledarna är uppmärksamma på olika deltagares individuella behov genom att använda t.ex. COPE-strategier med individuell handledning och stöd. Fokus ligger på deltagarnas förmåga och samordning med andra professionella i nätverket kring familjerna, något som är en tidskrävande process.

Ett viktigt arbetsredskap för att utveckla samverkan är de reflektioner som gruppledarna gör vid gruppträffarna. En del av gruppledarna ingår redan i familjernas nätverk och kan där samordna och följa upp en del av det som aktualiserats vid utbildningen. Ett exempel är då utbildningen innebär att gå igenom checklistor om barnsäkerhet i hemmet, något som följdes upp vid ett hembesök i en familj av familjecoachen tillsammans med en distriktssköterska genom att checklistan gicks igenom på plats i hemmet. Nästa uppföljning gjordes sedan av distriktssköterskan.

I gruppverksamheten försöker man undvika kompetenshämmande metoder, t.ex. metoder som innebär att läsa och diskutera abstrakta material, att lära ut för mycket åt gången eller för snabbt, att fokusera på misstag, att tro att kunskap innebär förmåga, att tala nedsättande, att inte objektivt uppmärksamma individens framsteg eller att göra saker åt föräldrarna när de kan själva. Det är inte alltid något man lyckas med eftersom gruppverksamheten innebär att föräldrarna står på olika utvecklingsnivåer. I de informationsmaterial som används har texten förenklats och kompletterats med bilder från clipart eller med enkla streckgubbar.

Vid utvärderingarna som genomförs varje termin har föräldrarna fått ange om de fått någon ny kunskap som de sedan tillämpat. Här svarar alltid någon att de lärt sig något nytt som de sedan tillämpat. Någon svarar alltid att de inte lärt sig något nytt. Någon förälder har då uttryckt att han/hon istället fått en möjlighet att känna sig duktig och kunnat hjälpa de andra. Någon förälder har också uttryckt att de inte hänger med jämt och att det ibland går för fort och blir mycket prat. Det är hela tiden en fråga om balans i undervisningen mellan dem som vill lära sig någonting utifrån sin nivå och de som kanske kommit till gruppträffen för att få träffas och fika och endast umgås med andra föräldrar.

Sådana tekniker som verkar kompetenshöjande är t.ex. konkreta diskussioner, steg-för-steg-metoder, konkreta material som bilder och manualer, kassetband och videoband. Att arbeta med rollmodeller och praktiskt, med positiv och rättande feedback, med rollspel och spel i olika former samt positiv uppmuntran och belöningar är sådant som underlättar för inläring. I gruppverksamheten är det här (förutom kassetband) medel som använts i varierande grad. Rollspel har inte föräldrarna själva velat prova på, men då har ledarna agerat istället.

Om förmågorna sedan skall kunna upprätthållas behöver föräldrarna få lagom med påminnelser, repetitionslektioner, glesare uppmuntringar, påminnare, bildmanualer och kassetband som de själva kan lyssna på och påminna sig om vad de lärt sig.

När föräldrarna inte lyckas, kan det enligt Feldman (2005) bero på att de sätter sina egna behov före barnens, har allvarliga mentala hälsoproblem, blir utnyttjade, avslutar utbildningen i förtid, allierar sig med socialarbetare eller andra professionella som inte tror att de har förmåga att lära eller hotar socialarbetarna. De metoder som används och utvecklas behöver uppmärksamma riskerna för att sådana hinder skall inträffa även om huvudinriktningen är att framförallt uppmärksamma och stödja de resurser som föräldrarna och barnen har.

REPETITIONER OCH KONKRETISERING

I skolbarnsprogrammet tas olika teman upp vid minst två tillfällen och repeteras sedan i Fortsättningsklubben. En repetition sker också i början av varje gruppträff. Teman och budskap skall vara så konkreta som möjligt genom t.ex. föremål som förstärker budskapet. Ett exempel på detta är temat "försvar", då barnen får börja med att se och känna på ett leksaksdjur som är en igelkott och prata om hur djuret försvarar sig.

Användningen av Tejping (Soltvedt, 2005) vid en övning där barnen skall visa vilket stöd de har är ett bra exempel på konkretisering. Vid Tejping används små trädockor som ska föreställa ledarna, barnen själva, andra vuxna och barn i barnets nätverk. Det hela kan kompletteras med leksaksdjur, leksakshus och leksaksmöbler som representerar djur och byggnader. Tejping är väldigt användbart i samtal med barn särskilt barn med egna funktionshinder. Gruppledarna använder i dag vid behov Tejping i enskilda samtal med barnen och möjliggör därmed själva berättandet för barnen som annars har svårt att uttrycka sig och förmedla berättandet i ord.⁵

Några andra praktiska, konkreta inslag som uppskattas av familjerna är att varje gruppträff inleds med en gemensam fikastund för familjerna och ledarna. Familjen bjuds här på ett förstärkt nyttigt mellanmål. Att baka eller laga mat, duka upp fint och sedan äta tillsammans är också ett uppskattat konkret inslag. Matlagningen handlar om enkla maträtter som tillagas från recepthäfte från hushållskonsulentens medverkan vid temat enkel och billig husmanskost (våren 2006). Ledarna förbereder temat rent praktiskt men sedan genomför föräldrarna det hela. Ibland skrivs grundrecepten som är utformat för två personer om till storhushåll. Om alla är på plats kan det vara mellan 25 och 30 personer som äter tillsammans vilket innebär att det blir många portioner som skall tillagas. Föräldrarna delar upp sig på olika stationer och en förälder "chefar" vid varje station. Sedan delas sysslorna upp så att var och en får göra det som den är bra på. Olika sorters pasta som fullkorn eller olika grönsaker som groddar i små skålar

⁵ Hur Tejping används finns beskrivet i FIB-projektets handbok för barngruppsverksamheten, se Nilsson, Johansson & RådboWahlström (2008).

serveras för provsmakning och syftar till att det som är nyttigt inte bara tas upp teoretiskt. En del berättar också att det är första gången de provsmakat detta och att de tänker prova det hemma sedan. Det är sedan stolta föräldrar som bjuder alla till bords. För de som vill omräknas recepten till önskade portioner för varje familj.

Checklistorna om barnsäkerhet är ett exempel på sådant som behöver repeteras ofta, helst varje gång familjen flyttar och byter bostad.

PÅMINNARE

Bilder och föremål används som förstärkare och påminnare vid de olika aktiviteterna. Ett exempel på detta är avskedspresenten och den inplastade avskedsdikten som barnen efter avslutat skolbarnsprogram får med sig hem. De får en agatgeod - en itusågad sten med en vacker kristall inuti - som ska påminna dem om att de är värdefulla och har en vacker kärna inom sig. Avskedsdiktens meningar är en påminnare om tematräffarnas olika syften.

Vid hembesöket med distriktssköterskan då checklistorna för barnsäkerhet följdes upp, fick familjen hjälp med påminnare genom bilder som sattes upp i hemmet. Ett exempel var en bild på en hand och ett dörrvred på en dörr med texten: "Lås dörren" för att hjälpa de äldre syskonen att komma ihåg att låsa en dörr som ledde ut i ett trapphus, något de annars ofta glömde och det fanns risk för att yngre syskon kunde ramla nedför trappan.

BETEENDE INLÄRNINGSTRATEGIER OCH BILDMANUALER

Vid Intensiv-COPE-utbildningen tog föräldrarna upp problem de hade i olika situationer. De fick konkret handledning och stöd med att tillämpa olika strategier. Om morgon- eller kvällsrutinerna upplevdes problematiska fick de bilder som påminnelser över morgon eller kvällsrutiner. Individuella belöningsscheman för barnen togs fram. På schemat fanns en bild på det önskade beteendet och en bild på belöningen barnet skulle få om det klarade det önskade beteendet. Det önskade beteendet kunde förstärkas ytterligare med ett litet bildschema som föräldern kunde ha med sig i fickan. Bildschemat kunde tas fram och vara en påminnare både för föräldern och barnet inför, under och efter situationen. Föräldrarna fick de konkreta belöningarna av ledarna som barnen sedan i sin tur skulle få av föräldrarna. Det var bokmärken, stickers eller suddisar och liknande. Samma schema gick även att använda med bilder på belöningar på sikt som kunde vara olika sociala aktiviteter som familjen kunde göra tillsammans. Alla föräldrarna uppgav att de lyckades med belöningssystemet.

CHECKLISTOR

Den första checklisten som prövades (hösten 2005) utgick från Feldmans checklista för kläder (Feldman 1993). Den kompletterades och förenklades så att föräldern skulle kunna använda den. Vid två gruppträffar fick deltagarna, konkret med hjälp av en docka, klä av och på olika kläder och skor. Kläderna var tunna, tjocka, stora, små eller lagom.

Våren 2006 var temat barnolycksfall. Förutom att en barnsjuksköterska medverkade och svarade på frågor, användes Feldmans översatta och kompletterade checklistor om barnsäkerhet. Det som skiljer Feldmans listor från den version som används i gruppverksamheten är, att hans listor är utformade så att det är de professionella som fyller i vad som behöver åtgärdas. Den version som används i gruppverksamheten är utformad så att föräldrarnas ska kunna se på sitt hem med egna "barnsäkerhetsögon" och kan checka av och fylla i vad som behöver åtgärdas eller har blivit åtgärdat. Listorna har också kompletterats med bilder på svenska växter som

giftinformationscentralen har uppgivit att de får många frågor om. Föräldrarna har också fått ett inplastat informationsblad med viktiga telefonnummer att ringa i olika nödsituationer.⁶ De har fått genomgångar av hur man gör och vad man ska säga, något som också finns med på informationsbladet som påminnare. Föräldrarna har fått tips om var informationsbladet kan sitta t.ex. på kylskåpsdörren eller liknande. Feldman har tagit upp vikten av att se till att föräldrarna har tillgång till rätt telefonnummer – vikten av detta konkretiserades då en förälder berättade att hon en gång, när barnet druckit tändvätska, försökt komma fram i telefonkön till vårdcentralen.

STEG FÖR STEG METODER

Ett exempel på steg för steg metoder var Röda korsets barnolycksfallsutbildning. Den var upplagd med konkreta diskussioner, repetitioner och praktiska steg för steg - prova på övningar. Kursen spelades in och kommer sedan att kunna användas vid repetitioner. Efter kursen följdes checklistorna om barnsäkerhet upp igen. Checklistorna om barnsäkerhet är ett exempel på sådant som behöver repeteras ofta. Helst naturligtvis varje gång familjen flyttar och byter bostad.

KONKRETA DISKUSSIONER

De olika medverkande som bjuds in till gruppträffarna kommer inte och håller föreläsningar om de teman som tas upp och som de är experter på. Vid gruppträffen innan förbereder istället föräldrarna olika frågor som de vill ha svar på av den person som bjudits in. Frågorna skickas sedan till den medverkande som får möjlighet att förbereda sina svar inför sitt möte med föräldrarna. På så vis får varje deltagare svar på just sin fråga av den medverkande. Då blir det på rätt nivå för var och en. Det är också motiverande att komma till den gruppträffen då deltagaren får svar på just sin fråga.

ROLLMODELLER, COPINGSTRATEGIER OCH ROLLSPEL

Gruppledarna försöker hela tiden agera vettiga vuxna rollmodeller för både barn och vuxna. Här handlar det om att ha fingertoppskänsla så att inte föräldrarna kränks. Ett exempel på det kan vara att en förälder ute i hallen säger till sitt barn att barnet ska krama en annan förälder innan de går hem. Barnet visar att hon inte vill. Ledare kan då gå in och berätta att hon ser, att barnet inte vill och berätta för föräldern att barnen fått lära sig i skolbarnsgruppen att de har rätt att säga nej - att de inte behöver krama någon som de inte vill. På så vis får barnen hjälp och blir påminda om sina rättigheter i en konkret situation, samtidigt som föräldern inte behöver känna sig kränkt.

Att agera som vuxna rollförebilder i samtalen med barnen och föräldrar innebär att försöka hjälpa dem att hitta copingstrategier, visa vägar som de själva kan ta initiativ till. Coping handlar om strategier för att handskas med tillvaron. Barns copingstrategier kan vara att söka stöd från föräldrar, vänner eller någon vuxen de möter på fritiden (Iwarsson, 2007) Ett exempel är när mobbing tas upp i rollspel med barnen. Om ett barn tar upp en egen erfarenhet av mobbing, kan ett sätt att visa på olika lösningar vara att stödja barnet att vända sig till andra vuxna i skolan, berätta för föräldrar och liknande. Om barnet ger tillåtelse, så kan gruppledarna prata med föräl-

⁶ Det här materialet finns presenterat i detalj i Rapport 2, se Nilsson (2007b).

derm om det tillsammans med barnet. Om föräldern tillåter det, kan det vara något som tas upp i verksamhetens samverkanskontakter och stöd kan erbjudas till föräldern om det behövs.

SPELFORMER

Feldman (2005) nämner spelformer och menar i första hand spel som uppmuntrar den sociala interaktionen och samspelet mellan barn och förälder. Feldman har själv tagit fram ett spel - The Family Game - som inte ännu översatts. Ledarna har däremot provat att spela olika familjespel tillsammans med föräldrar och barn och det uppskattades av de flesta. En del familjer behövde hjälp med spelregler eftersom de inom familjen står på olika utvecklingsnivåer. Flera föräldrar berättade att de aldrig tidigare spelat spel tillsammans med sina barn och uppgav vid terminsutvärderingen, att de tänkte börja med detta.

POSITIV UPPMUNTRAN OCH BELÖNINGAR

Positiv uppmuntran är viktigt. Ledarna försöker se och bekräfta både föräldrar och barn varje gång man träffas och tar vara på varje chans att ge positiv uppskattning för det de gör eller säger. Det kan även handla om att ge uppskattning för kläder eller frisyrer. Budskapet till barnen är, att de är värdefulla på många olika sätt, något som kan vara viktigt då det gäller dessa barn, eftersom forskningen visar att barnen oftast har en dålig självkänsla (Starke, 2007). Ett uppskattat inslag i skolbarnsprogrammet som föräldrarna också fått prova på är fiskdamm med affirmationer. Affirmationer är inplastade små lappar med ett positivt jag-budskap som t.ex: "Jag är värdefull". Ett år efter det att första gruppen barn genomgått det särskilda skolbarnsprogrammet mindes fortfarande de normalbegåvade barnen vilka affirmationer de tidigare fått.

Som avslutning på varje gruppträff får föräldrarna en belöning för att de kom till gruppträffen. Hösten 2005 fick alla en personlig present som belöning. Därefter övergick det till att alla fick varsin trisslott. Numera lottas två lotter ut bland deltagarna som en avslutning på gruppträffen.

8. FAMILJEPERSPEKTIVET I REKRYTERINGSARBETET

I rekryteringsarbetet är det viktigt att ha ett familjeperspektiv. Hela familjen, både föräldrar och barn måste erbjudas någon form av gruppaktivitet. I Tierp började det hela med att föräldrarna bjöds in till en föräldragrupsverksamhet på Familjecentralen med teman de själva fick föreslå. Barnen togs om hand av pedagoger. Genom detta skapades goda relationer till föräldrarna och barnen, vilket gav förutsättningar för senare rekrytering till det särskilda skolbarnsprogrammet.

Familjerna bjuds in till föräldragruppträffar för familjer som vill ha stöd och där minst en förälder har ett funktionshinder som kan innebära en utvecklingsstörning eller andra kognitiva svårigheter. Funktionshindret kan innebära svårigheter med planering, struktur, minne, räkning, läsning eller skrivning.

Familjecentralen erbjuder en öppen generell verksamhet för alla barnfamiljer i Tierp genom Öppna förskolan och olika föräldrautbildningar som genomförs i lokalerna. Familjen bjuds därmed in till en "neutral" plats där de inte känner sig utpekade på något sätt. Lokalernas utformning är också viktig med många olika rum utrustade för skapande verksamhet, diskussioner, samtal och lek. Familjecentralen ligger i anslutning till vanliga förskoleavdelningar. Det goda samarbetet med förskolepersonalen har möjliggjort barngruppsverksamheten. De terminer en

grupp barn deltagit i skolbarnprogrammet har samtidigt tre olika barngrupper förutom föräldragruppen krävt många lokaler och ledare. Tack vare att förskolan lånat ut lokaler har hela verksamheten kunnat genomföras.

När gruppverksamheterna inleddes lades mycket energi på att få deltagarna att börja komma till gruppträffarna. En del behövde ekonomiskt bistånd med busskort bl.a. för att över huvudtaget kunna komma dit. En del behövde hämtas i hemmet de första gångerna. En del behövde påminnas i god tid innan, sedan samma dag, kanske också precis innan gruppträffen började. De flesta behöver inte denna hjälp idag. Men någon av föräldrarna behöver fortfarande motiveras ibland mellan träffarna. Några deltar mer sporadiskt, men är viktiga att hålla fortsatt kontakt med för att höra efter hur de mår och fortsätta att bjuda in dem. De vill för det mesta bli kontaktade och uppskattar att någon hör av sig och kontakten bygger på att de sagt ja till att ha en fortsatt relation till verksamheten.

De festliga terminsavslutningarna är viktiga för framtida rekrytering till gruppverksamheterna då deltagarnas partners, umgängesbarn samt familjer som deltar sporadiskt i gruppverksamheterna och nya familjer bjuds in.

DEN KÄNSLIGA PROCESSEN

Att rekrytera till den riktade gruppverksamheten för FIB-familjer är en känslig process. Det måste finnas en relation och ett förtroende mellan den som rekryterar och deltagaren. Det är många olika yrkeskategorier som hjälper till med rekryteringen som kan ske stegvis. Förskolepersonal, lärare och distriktssköterskor m.fl. som har en relation till familjerna hjälper till med att försöka få dem att komma till Familjecentralen där familjecoachen finns. Familjecentralen utgör en viktig rekryteringsbas genom Öppna förskolan och de olika föräldrautbildningar som bedrivs där. Förutom familjecoachen och familjepedagogen från Råd och Stöd, är det endast LSS-handläggare och psykolog på habiliteringen som direktrekryterar till gruppverksamheterna.

Något som är mycket viktigt i rekryteringsarbetet är att tro att det över huvudtaget är möjligt att rekrytera. Det låter självklart men är det inte. Många professionella är rädda att kränka och vet inte hur de ska uttrycka sig om t.ex. föräldrarnas funktionshinder och när det är lämpligt att försöka rekrytera. Ett exempel på en "omöjlig" situation som ändå blev lyckad är då ett föräldrapar kom till familjecentralens babycafés luciaavslutning med sitt lilla nyfödda barn. Det var fullt med folk i lokalerna. Efteråt berättade föräldrarna, att någon annan förälder kränkte dem genom att säga till dem att det var roligt att mormor och morfar var där med sitt barnbarn. Vid detta kaotiska tillfälle första gången familjecoachen träffade familjen lyckades hon börja bygga en relation till föräldrarna och rekrytera dem till gruppverksamheten. De har själva berättat att mamman aldrig tidigare deltagit i någon form av föräldrautbildning. De har många barn och har deltagit i gruppverksamheten sedan dess.

Från början sa familjecoachen till föräldrarna vid rekrytering till föräldragrupsverksamheten "att vi har en gruppverksamhet för föräldrar som upplever sig ha de problem och svårigheter som den som är svagbegåvad har och att gruppverksamheten är upplagd och anpassad efter detta". Det var så de första deltagarna benämnde sitt eget funktionshinder. I föräldragrupsverksamheten arbetar ledarna sedan med föräldrarnas process så att de ska få möjligheter till någon form av förståelse av sitt funktionshinder. Idag säger ledarna vid rekrytering och i gruppverksamheten så ofta det ges möjlighet "att det föräldrarna har gemensamt i

gruppverksamheten är att de har ett funktionshinder som kan innebära en utvecklingsstörning eller olika svårigheter som läs- och skrivsvårigheter och att de vill ha stöd i sitt föräldraskap”.

Olika teman tas också upp med anknytning till funktionshindret. Först därefter kan rekryteringen till skolbarnsprogrammet påbörjas vilket är ytterligare en känslig process eftersom rekryteraren måste göra klart för föräldrarna att barnen bjuds in till en gruppverksamhet för barn till föräldrar med ett funktionshinder.

Familjecoachen möttes av attityder från professionella som sa att det inte var någon idé att försöka med en del omöjliga expartners till t.ex. en del av mammorna då det handlade om rekryteringen av barn till det särskilda skolbarnsprogrammet. De baserade detta på sina egna negativa erfarenheter av arbetet med föräldern och att det skulle vara nödvändigt att ha med bäge vårdnadshavarnas skriftliga medgivande då barnen skulle gå det särskilda skolbarnsprogrammet. Familjecoachen utgick från att allt var möjligt och att det gick att prata med föräldern utifrån ett barnperspektiv och i de flesta fall gick det bra. När barnen, som följt med sina föräldrar till gruppverksamheten sedan hösten 2005 kom upp i skolåldern hösten 2007, och det blev dags för det särskilda skolbarnsprogrammet, gjordes en annan bedömning av vilka medgivanden som behövdes. I de fall då barnen bor hos den förälder som den följer med till gruppverksamheten varje vecka så begärdes inte skriftligt tillstånd från den andre föräldern. Det fanns en risk att den föräldern skulle ha sagt nej, något som skulle ha lett till att barnet skulle ha kunnat fortsätta att komma till barngruppsverksamheten men inte ha lov att gå in till sina kamrater i det särskilda programmet. Efter överläggning med representanter från länsstyrelsen, diskussioner i både den lokala referensgruppen och styrgruppen för projektet var alla ense om att barnperspektivet skulle gälla och att det viktigaste var att barnen fick fullfölja skolbarnsprogrammet.

Den viktigaste aspekten för att kunna lyckas med att få i gång stödgruppverksamhet för barn med föräldrar som har en utvecklingsstörning eller andra kognitiva svårigheter är att förstå att föräldrarna också behöver få sina behov tillgodosedda för att det skall vara möjligt att rekrytera barn och unga till gruppverksamhet, dvs. att tillämpa ett familjeperspektiv som arbetar med både barnens och föräldrarnas behov.

9. RESULTAT

Vad har resultatet blivit för familjerna? Vad tror vi oss ha uppnått med gruppverksamheterna? Har vi nått det övergripande syftet med FIB-projektet att minska riskerna att barn far illa och har vi ökat skyddsfaktorerna för barnen? Allmänna arvsfonden finansierar en extern utvärdering av verksamheten som kommer att publiceras 2009 (Karin Jöreskog, Uppsala Universitet). Här redovisas de resultat som familjecoachen bedömer att verksamheten har uppnått och vad som behöver uppmärksammas i det fortsatta stödet till målgruppen.

I och med att projektmedlen upphör fr.o.m. den 1 augusti 2008 kommer familjecoachens tjänst att upphöra. Då är uppdraget slutfört att ha fått i gång en fungerande gruppverksamhet för FIB-familjerna och gruppverksamheten kommer att övergå till en permanent verksamhet vid familjecentralen. En arbetsgrupp kommer att tillsättas som kommer att se över organisation, inriktning m.m. Samordnaren på Familjecentralen tar över de praktiska arbetsuppgifterna. Barngruppsledarna kommer att fortsätta som vanligt. Familjepedagogen kommer fortsättningsvis att leda föräldragruppen, reflektionerna och uppföljningen varje tisdag. Föräldragruppen får förstärkning av gruppledare från habiliteringen genom i första hand en psykolog och i viss mån

en kurator som delar på ledarskapet. Fortsättningsvis innebär det att det kommer att finnas två ledare i föräldragruppen, vilket är mycket viktigt då föräldrarna behöver ha minst en ledare kvar i gruppen om en ledare behöver gå undan och prata enskilt med någon förälder.

Ett exempel på att föräldrarna fortfarande behöver mycket bekräftelse är från hösten 2007 då det bedrevs fyra olika grupper samtidigt. Det blir så många grupper då det särskilda skolbarnsprogrammet genomförs. Vid ett tillfälle med många ledare borta blev föräldrarna utan gruppleddare eftersom barnen prioriterades. Olika arbetsuppgifter hade delegerats ut till föräldrarna. En förälder skrev ned frågorna som de skulle förbereda inför en medverkande. En annan förälder skulle sköta lotteriet med trisslotter osv. Ändå kom en mamma utrusande och klagade på att "ingen är med oss". Det är mycket talande för hur viktigt det är att hela tiden bekräfta dessa föräldrar för att överhuvudtaget få dem att fortsätta att komma till gruppverksamheten. Återigen - det gäller att arbeta med hela familjen!

DELTAGANDE

I tabell 1 framgår hur många familjer, föräldrar och barn som deltagit i gruppverksamheten under de terminer verksamheten pågått. I genomsnitt var det fyra föräldrar och tre barn som deltog den första terminen, medan det de sista terminerna har varit i genomsnitt sex föräldrar och nio barn som deltagit. De flesta har varit med i gruppen under en längre tid. Två av mammorna som var med vid starten hösten 2005 är fortfarande med tillsammans med sina barn, ett föräldrapar som kom med våren 2006 likaså. En av mammornas makar satt i början och väntade i bilen, men kom också med i gruppverksamheten våren 2006. Dessa fem föräldrar utgör kärnan i föräldragruppen. En ensamstående pappa har tillkommit.

Tabell 1: Deltagare i gruppverksamhet under olika terminer

Termin	Antal familjer	Antal föräldrar	Antal barn
Ht 05	7	7	10
Vt 06	11	15	25
Ht 06	9	11	21
Vt/Ht 07	9	11	20
Vt 08	6	8	15

Totalt är det 13 familjer med sammanlagt 30 barn som har nåtts av verksamheten genom de olika gruppverksamheterna. Av dem har sex familjer deltagit under en längre tid och fyra av dem är fortfarande kvar idag.

ATT BRYTA ISOLERING

Att hela familjen deltar i gruppverksamheten kan bidra till att den sociala isoleringen bryts och att nätverket utökas (Starke 2007). Att tillhöra den här målgruppen kan innebära att dagligen utsättas för påfrestningar. Föräldrarna kan vara med om traumatiska händelser och må ganska dåligt, men det har visat sig att familjerna kommer till oss nästan varje tisdag oavsett vad som händer i deras liv. När det gäller t ex föräldraparen, kan den ena föräldern komma till gruppträffen och ta med sig barnen om den andre inte har möjlighet att komma. Gruppverksamheten

möjliggör därmed förhoppningsvis att familjens skyddsfaktorer ökar. Genom det särskilda skolbarnsprogrammet försöker vi särskilt stärka barnens skyddsfaktorer.

Något som är glädjande är, att barnen har fått nya vänner genom barngruppsverksamheten och umgås även på fritiden. Detta gäller både för de normalbegåvade barnen och för barnen med egna funktionshinder. Föräldrarna umgås inte så mycket utanför gruppverksamheten även om det förekommer.

Det relationsskapande som sker i gruppverksamheten utökar nätverken för familjerna genom de olika personer som medverkar vid tematräffar. Den professionella får en relation till föräldern och kunskap om att personen tillhör målgruppen, vilket kan användas i mötet med föräldern i ordinarie arbete. Föräldern får en personlig relation till den professionella som underlättar fortsatta kontakter. Ett exempel på detta är barnmorskan som har fått återkomma terminsvis till föräldragruppen. Från början ställde mammorna frågor utifrån funderingar de burit med sig från sina tidigare graviditeter. Det märktes att det fanns ett stort behov av att ställa de frågor som aldrig blev ställda då. En del mammor har också berättat om kränkningar de blivit utsatta för tidigare av barnmorskor. Om dessa mammors erfarenheter är generella inom målgruppen, så finns ett behov av att mödravården skapar goda relationer till mammor och pappor som tillhör målgruppen, så att familjerna får bra relationer till mödravården och tillgång till och kunskap om de preventivmedel de har rätt till. En kurator berättade vid en dialogträff om ett möte med en flerbarnspappa som inte förstod sambandet mellan den sexuella aktiviteten och graviditeter och att mamman, som var med på mötet, var gravid. Kuratorn fick ha konkret sexualundervisning och hjälpa till att inhandla kondomer. Efter det att projektet började i Tierp har fö barnmorskorna börjat informera även sargymnasiets elever i Tierp.

Barnsjuksköterskan, som är med i den lokala referensgruppen, berättar att hon kan se skillnad på föräldrarna sedan de börjat i gruppverksamheten. De är mer "rakryggade" och vågar ställa krav på sjukvården. Det är mycket viktigt då forskningen visar, att det är vanligt att föräldrar som tillhör målgruppen inte söker den hjälp de behöver och har rätt till vid olika medicinska åkommor (Tymchuk 1994, Llewellyn, McConnell & Mayes 2003 i Olson & Springer 2006).

ATT BERÄTTA

Ur ett KASAM-perspektiv är det viktigt att möjliggöra själva berättandet (Iwarsson 2007). Både barnen och föräldrarna har ett stort behov av att berätta och vi möjliggör också själva berättandet. Under vår gemensamma fikastund och under gruppträffarna har både barnen och föräldrarna börjat ta upp olika saker som de upplevt och funderat över. Både barn och föräldrar ges också möjlighet till enskilda samtal under gruppverksamheten med oss ledare. Ett exempel på detta var, när ett barn som har ett funktionshinder, som innebär svårigheter att kommunicera, under fikastunden gick runt bland barngruppsledarna och visade tecknet för arg. Ledarna frågade henne vem hon var arg på. Var det någon av dem eller vem var det? Flickan bara fortsatte att visa tecknet. Till slut frågade en ledare henne varför hon var arg och då kunde hon berätta genom att ta fram ett papper och skriva ned och berätta om en pojke i skolan som mobbade henne och att hon var så arg över det. Hon fick sedan i lekens form bearbeta detta och fick hjälp med vad hon kunde göra i sådana situationer för att få hjälp.

Vid punkten barnen berättar vid Fortsättningsklubbens samling, tog ett barn upp jobbiga saker hon var med om och att hon inte hade någon att vara tillsammans med. Ledaren frågade vad hon

kunde göra och vem hon kunde berätta det för. Då svarade ett annat barn: "Men hon berättar ju det för dig nu, och hon har ju mig, är inte det bra nu?"

SKOLANS BETYDELSE – INTE MINST FÖR DE NORMALBEGÅVADE BARNEN

Det är ett nedslående resultat, att de flesta barnen är utsatta för mobbing i olika former i skolan. Det arbetas med det på olika sätt, men hittills har det inte hjälpt barnen i särskilt stor utsträckning. De normalbegåvade barnen behöver också extra stöd i skolan med bl. a läxläsning och det fungerar inte fullt ut. De behöver oftast också samtalsstöd via kurator eller skolsköterska där de kan prata om sin situation. Barnen med funktionshinder får hjälp och stöd via habiliteringen. Men här hamnar de normalbegåvade barnen utanför om de inte skulle behöva särskilda insatser som kan sökas via BUP. Hur de normalbegåvade barnen skall kunna få hjälp och stöd inom skolan behöver det arbetas vidare med på olika nivåer i kommunen. I arbetsgruppen som skall tillsättas efter projektets referensgrupp kommer därför representanter från ledningsnivå från skolan och skolhälsovården att tillfrågas att vara med. De normalbegåvade barnen kommer vid behov fortsättningsvis att erbjudas samtal via anhörigstöd vid habiliteringen.

ATT KUNNA SÄGA NEJ

I barngruppsverksamheten har rollspelet varit viktigt. Barnen har genom sitt agerande fått prova på att agera och känna efter hur det känns att t ex säga nej och att kunna visa det i både ord och handling. Vi har exempel på barn som från början knappt kunde säga ordet nej till att samma barn någon vecka senare berättade, att hon nu sagt nej till någon i skolan. Denna termin visade barnet, att hon var medveten om sin rätt att säga nej, när hon i samband med en incident med en av de vuxna kunde stå på sig och säga "Mig rör du inte!".

MINSKAD RISK

Genom användandet och uppföljningen av Feldmans barnsäkerhetslistor kan vi idag säga att risken konkret minskat för att barn far illa. Däremot behövs kontinuerlig uppföljning, inte minst i samband med att familjerna flyttar till nya bostäder.

NY KUNSKAP

Vi tror att föräldrarna har fått ny kunskap som de också har tillämpat. Det uppger de själva i utvärderingarna. Men det är svårt att mäta. Vi kan se att de får kunskap som gör dem motive-
rade till andra insatser som vi kan länka över dem till som t ex arbetsterapeut, biståndshandläggare m fl. Genom gruppverksamheten har föräldrarna blivit medvetna om sina medborgerliga rättigheter. De tar själva kontakt med olika professionella som de fått kontakt med när dessa medverkat vid tematräffar. Två föräldrar anmälde sig till SÄRVUX efter att ha fått information om den verksamheten. En förälder vände sig till Dyslexicentrum efter att ha fått information vid gruppverksamheten.

BEHOV AV TRÄNING I HEMMET

När det handlar om generalisering och tillämpning av kunskaper och omsättning i färdigheter så finns det mer att hämta. Genom gruppverksamheten får föräldrarna ny kunskap och blir motive-
rade till förändring. De försöker också tillämpa de nya kunskaperna, men har oftast ingen som hjälper dem i hemmet med nästa steg, eftersom den resurs som hemterapeuter utgör har saknats i Tierp. Föräldrarna har t ex fått kunskap om planeringskalendrar och motivation att använda dem. Sedan behöver en del av dem ha konkret hjälp och uppföljning i hemmet för att komma igång med användandet och för att få det att fungera. Hittills har dock den möjligheten

inte funnits. Men fr.o.m. juni 2008 har en hemterapeut på 50 % anställts i Tierps kommun som skall börja arbeta i hemmet med några familjer som tillhör målgruppen.

Personligen tror jag på att arbeta med belöningar i hemmet som Feldman gör för att motivera till förändrade beteenden och för att behålla förändringen. Ett exempel på hur det skulle kunna fungera kan hämtas från en tematräff med medverkan av en tandhygienist. Då föreslog föräldrarna själva, att vi skulle ta fram en bild på en clown med en leende mun, som de kunde använda för att motivera barnen att borsta tänderna. Föräldern som föreslog detta hade själv haft en sådan då han var barn. Ett leende clownansikte med grå tänder togs fram. I en liten ask fastsatt på ansiktet fanns det små vita inplastade papperständer. Med hjälp av höftmassa kunde barnen sätta fast en ny vit tand varje gång de borstat tänderna. Detta fungerar som en direktbelöning. När barnet tjänat ihop en belöning genom en full tandrad, kan den bestå av olika sociala aktiviteter som att åka och bada eller liknande. Föräldrarna är motiverade eftersom det var deras eget förslag. Vi försökte följa upp det vid gruppträffarna. Men för att det skall fungera fullt ut behövs kanske praktisk hjälp då metoden skall introduceras i hemmet och även om det skall fungera över tid.

KONTINUITET OCH TRYGGHET

Avslutningsvis vill jag säga, att familjerna kommer till oss trots sin oftast problemfyllda vardag. Vår gruppverksamhet verkar stå för en gemenskap, kontinuitet och trygghet för både barn och föräldrar. Det möjliggörs genom att vi arbetar utifrån ett familjeperspektiv. Verksamheten kan förhoppningsvis bidra till att öka hoppet för alla i familjen men främst för barnen. Har vi lyckats med det så vågar jag också påstå att vi nått en viktig del av målsättningen med detta projekt.

Tierp den 23 juni 2008

Ann Nilsson, familjecoach

REFERENSER

- Antonovsky, A. (2005) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur
- Barnombudsmannen, studiehandledning (2003:02) *Om barn och ungas rättigheter*
- Bosson Rydell, M. & Wadman, E-M. (2006) *Vilda säger nej*. Stockholm: Gleerups
- Enoksson, H. (2006) *Min kropp är min*. Västerås stift
- Feldman, M. (2005) *Family Preservation*, Conference Presentation, Uppsala, 29 September, 2005
- Feldman, M. & Case, L. (1993) *Step by step Child Care: A manual for Parents and Child – Care Providers*.
- Hagborg, E. & Jonsson, Y. (2006) *Handbok för gruppleddare, Hela människan hjulet*. Utbildningsmaterial: opublicerat
- Hindberg, B. (2006) *Sårbara barn - att vara liten, misshandlad och försummad*. Stockholm: Gothia
- Iwarsson, P. (2007) *Samtal med barn och ungdomar*. Stockholm: Gothia
- Knight, R. & Veldman, W. (2005) *Visual Strategies*. McMaster Childrens Hospital Chedoke Site, Ontario, Kanada: Hamilton Health Sciences
- Lindstein, T. (2001) *Ur barnen & ungdomarnas perspektiv*. Stockholm: Gothia
- Nilsson, A. (2007a) *Föräldragrupsverksamheten i Tierp*. Tierps kommun/Familjecentralen, Rapport 1. www.tierp.se/barnutbildning/familjecentral/fib
- Nilsson, A. (2007b) *Erfarenheter hittills i föräldragrupsverksamheten i Tierp*. Tierps kommun/Familjecentralen, Rapport 2. www.tierp.se/barnutbildning/familjecentral/fib
- Nilsson, A., Johansson, M. & RådboWahlström, S. (2008) *Handbok för FIB-projektets barngruppsverksamhet*. www.tierp.se/barnutbildning/familjecentral/fib
- Olson L. & Springer L. (2006) *Stöd till och samverkan kring föräldrar med intellektuella begränsningar. Professionellas och mammors perspektiv*. Uppsala läns landsting: Rapport 38 från Vuxenhabiliteringen, Habilitering och hjälpmedel.
- Pistol, S-E. (2008)
- Ribbing, S. (2005) *Vara vettig vuxen*. Stockholm: Gothia
- Rädda barnen (2007) *Det här är dina rättigheter*
- Soltvedt, M. (2005) *BOF – Barnorienterad familjeterapi*. Förlagsort: Mareld
- Starke, M. (2005) *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap?* Socialstyrelsen: kunskapsöversikter, www.socialstyrelsen.se/publicerat
- Starke, M. (2007), *Barn till utvecklingsstörda Föräldrar*. Socialstyrelsen: kunskapsöversikter, www.socialstyrelsen.se/publicerat

Wegscheider-Cruse, Sharon, (1989) *Another Chance: Hope and Health for the Alcoholic Family*, Science and Behavior Books

Werner, E. (2003) *Mot alla odds*. Lund: Studentlitteratur

Westin, L. (2008)

Informationsmaterial om funktionshinder finns att hämta på: www.lul.se/funktionshinder/infoteket/om-funktionshinder

Ytterligare information finns att hämta på:

www.tierp.se/barnutbildning/familjecentral/fib

www.regionuppsala.se/fib

BILAGA 1 RESULTAT FRÅN DIALOGTRÄFFARNA

Problembilden:

- De flesta upplevde att det uppstod svårigheter när det gällde kommunikation och bemötande i kontakten med målgruppen. Det yttrade sig både så att de professionella blev missuppfattade av föräldrarna och att föräldrarna blev missuppfattade av de professionella.

- Det saknas kunskap om målgruppen.

- Det är svårt att nå ut med information till föräldrarna.

- Föräldrarna har svårt med tider - de klarar inte av att passa tider och hålla överenskommelser. Det innebär svårigheter att planera kring barnen. De behöver hjälp med att bygga upp rutiner. Bemötandet är inte anpassat till detta förhållande.

- Barnen lever i "torftiga" miljöer och behöver stimulans som förskola, skola, kontaktfamiljer och kolloverksamhet kan ge dem. Det behövs en "hämtningsorganisation" för de barn som kommer för sent eller inte alls till skolan. Barnen behöver också hjälp med läxläsning. Skolan fungerar inte bra för barnen.

- Familjen är ofta rädd och har dåliga erfarenheter av socialtjänsten. Det krävs lång tid för att bygga upp ett förtroende.

- Tonåringarna som skall frigöra sig behöver stöd - fadderfamiljer.

- Barnen som är omhändertagna och finns i familjehem behöver hjälp att hantera situationen. - Det behövs samarbete mellan biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna.

- Det finns alla möjliga problem som andra partens missbruk.

- Föräldrarna har svårt med tider - de klarar inte av att passa tider och hålla överenskommelser. Det innebär svårigheter att planera kring barnen. De behöver hjälp med att bygga upp rutiner. Bemötandet är inte anpassat till detta förhållande.

En personal berättade att hon häpnadsväckande ofta träffar på föräldrar som inte har blivit respekterade som människor. Oftast så kränks föräldrarna redan vid första mötet. Sen är det "kört" då det gäller samarbetet. "Skalet blir tjockare för varje gång". Det innebär ett "myndighetshat" och att det uppstår ett behov av att hävda sig. Det tar tid att reparera och bygga upp ett förtroende. På alla sätt tjänar man på att berömma även det lilla vid första besöket. Det behöver bara handla om att en hitta en positiv sak, som att t.ex. tala om att man tycker att barnet har en söt klänning på sig.

Inriktning på gruppverksamheten:

- Många ansåg att föräldrarna behövde fungerande nätverk och här kunde en öppen gruppverksamhet för familjerna fylla en viktig funktion.

- Någon trodde inte på gruppverksamhet. Istället behövs individuella lösningar.

- Familjerna behöver någon som kommer hem till dem och hjälper dem.
- Skräddarsy grupper efter behov/ blandproblem.
- Vi når föräldrarna via barnen därför behövs grupper för små barn med funktionshinder.
- Barngrupper efter ålder.
- Spädbarnsgrupp för riskzonsbarn.
- Pappor kan behöva särskilda grupper.
- Det behövs praktiska grupper.
- Social träning och struktur behövs. Där man t.ex. kan ta upp hur man är mot sina barn/vuxna och vilka normer som gäller.
- Förslag till teman: Matlagning, kläder och skor (storlekar och rätt efter väder), hygien, omvårdnad, hjälpmedel, vardags ekonomi.

Detta kan jag/vi göra tillsammans med andra

- Kommunen skulle behöva ha gemensamma riktlinjer för att bedöma och bevilja olika insatser; så att tjänstemännen kan arbeta effektivt och de hjälpsökande får den hjälp och vägledning som de behöver och inte känner till, oavsett om de vänder sig till IFO eller LSS.
- Det behövs någon form av checklista hos olika myndigheter så att de professionella förstår att de har att göra med en familj som tillhör målgruppen.
- Föräldrarna kan behöva en kontaktperson som kan hjälpa dem i mötet med andra professionella eller på föräldramöten m.m.
- Personal vill arbeta med helheter när det gäller familjen och kunna ge råd och stöd där det behövs.
- Vi behöver kartlägga för att de ska få rätt hjälp, insats, utbildning, socialförsäkringsförmån, och sysselsättning lämpad för dem.
- Det behövs bilder och scheman.
- Det behövs information i särskolan(gymnasiet)som säger att man går föräldrautbildning om man blir förälder.
- Vi behöver arbeta tillsammans kring informationsmaterial.
- Det behövs nätverksmöten och MVC kan ta initiativ till samverkan.
- Det behövs utbildningar och insatser för hela familjen.
- En personal vill gärna arbeta med hela familjen och ge t.ex. ART – träning. Som handlar om sociala strategier, moraldiskussioner och även känslokontroll om det skulle behövas. Detta är något som föräldrarna och särskilt papporna skulle behöva ansåg den personen.

För att förstå och kunna göra rätt saker behövs handledning, strategier och metoder.

BILAGA 2 INVENTERING AV FIB-FAMILJER

Ett av uppdragen i FIB – projektet är att starta gruppverksamhet för barn. Därför behövs en kartläggning av hur många barn det finns som behöver denna verksamhet. Första steget är då att inventera hur många familjer det finns .

Referensgruppen i FIB – projektet går nu ut i Tierps kommun och gör en inventering av familjer där minst en av föräldrarna har en utvecklingsstörning/intellektuell begränsning = FIB – familjer.

Dessa ingår i FIB – projektets lokala referensgrupp i Tierp

Mötesordförande: Peter Nordström, Förvaltningschef, Individ och familj, Tierps kommun

Sammanställare och mötessekreterare: Ann Nilsson, Familjecoach, FIB – projektet, Björkgårdens familjecentral

Övriga ledamöter: Anna Rautio, FUB Tierp/Älvkarleby, Gunilla Bromark, Enhetschef, barn och vuxenhabiliteringen, Norduppland, Lars-Göran Junars, Kurator RO 1, Aspen -, Mehedeby -, Söderfors och Kyrkbyns skolor, Gitt Näsberg, Samordnare, Björkgårdens familjecentral, Eva Bolin, barnsjuksköterska, specialistbarnmottagningen, Tierps vårdcentral

Vi vill ha två inventeringslistor: en lista för familjer som ni bedömer tillhör målgruppen föräldrar med en utvecklingsstörning/ intellektuell begränsning och en lista för dem som tillhör "gråzonen" som kan ha andra funktionshinder som innebär att de behöver stöd i sitt föräldraskap. Vilket kan visa sig som kognitiva svårigheter där de har svårt med struktur och planering.

Enligt sekretess så har vi endast rätt att använda oss av handskrivna dokument. Det får alltså inte förekomma dokument i wordformat.

De uppgifter vi vill ha in på både barn och föräldrar är följande:

Initialer - Kön - Ålder

Ålderskategorin på barnen skall vara 0 – 16 år. Även om barngruppsverksamheten eventuellt kommer att rikta sig till barn i skolåldern så är det intressant i forsknings syfte att göra en heltäckande kartläggning i kommunen.

Vi i referensgruppen kommer sedan att gå igenom listorna så att vi kan komma fram till vilka familjer det handlar om. Vi bestämmer sedan hur och vem som sedan rekryterar barnen till gruppverksamheten. Eftersom det handlar om att försöka komma fram till vem familjen har störst förtroende för, vilken som då också är den lämpligaste personen att göra detta arbete.

Ni är välkomna att kontakta oss i referensgruppen om ni har några funderingar.

Lars – Göran Junars och jag, Ann Nilsson kommer att kontakta elevvårdsteamerna för att få hjälp med denna kartläggning.

Tierp den 24 februari 2006, *Ann Nilsson*

BILAGA 3 RESULTAT FRÅN INVENTERINGEN AV FIB-FAMILJER VÅREN 2006

Den lokala referensgruppen i FIB – projektet i Tierp har nu genomfört en inventering av familjer i Tierps kommun, där minst en av föräldrarna har en utvecklingsstörning/intellektuell begränsning = FIB – familjer.

Initialer - Kön - Ålder på både barn och föräldrar skulle uppges på handskrivna dokument.

Vid inventeringen av FIB – familjer bad vi om två inventeringslistor:

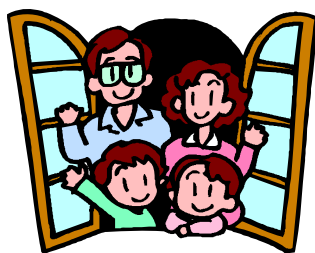
1. En lista för familjer som bedömdes tillhöra målgruppen föräldrar med en utvecklingsstörning/ intellektuell begränsning.
2. En lista för dem som tillhör "gråzonen" som kan ha andra funktionshinder som innebär att de behöver stöd i sitt föräldraskap. Vilket kan visa sig som kognitiva svårigheter där de har svårt med struktur och planering.

Resultatet blev:

1. Det finns c:a **25 stycken FIB – familjer** som tillsammans har **50 barn**.

Av dessa barn är 18 förskolebarn, 25 barn i låg och mellanstadiet och 7 högstadietbarn.

2. I **gråzonen** finns det: c:a **44 stycken familjer** som tillsammans har **76 barn**.

Tierp 23 augusti 2006, Ann Nilsson, Familjecoach, FIB - Projektet

BILAGA 4 UTVÄRDERING AV FIB-FÖRÄLDRAGRUPPSTRÄFFAR
som genomfördes den 16 januari till den 12 juni år 2007

1. Vad hoppades du på/förväntade du dig av föräldragruppsträffarna?

.....
.....
.....

2. Vad har varit bra med gruppträffarna 😊

.....
.....
.....

3. Vad har varit mindre bra med gruppträffarna 😞

.....
.....
.....

4. Övrigt:

.....
.....
.....

5. Har du varit med då vi hade temat Din rätt som konsument?

Ja	Nej
😊	😞

6. Jag har fått ny kunskap om din rätt som konsument

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

7. Jag har använt min nya kunskap om din rätt som konsument

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

8. Har du varit med då vi hade temat dyslexi, med Barbro Petterson?

Ja	Nej
	

9. Jag har fått ny kunskap om dyslexi

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

10. Jag har använt min nya kunskap om dyslexi

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

11. Har du varit med då vi hade temat Kvinnojourer med Barbro Pettersson

Ja	Nej
	

12. Jag har fått ny kunskap om kvinnojourer

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

13. Jag har använt min nya kunskap om kvinnojourer

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

14. Har du varit med då vi hade temat Matlagning

Ja	Nej
	

15. Jag har fått ny kunskap om matlagning

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

16. Jag har använt min nya kunskap om matlagning

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

17. Har du varit med då vi hade temat Mina rättigheter, med Elisabeth Reimers

Ja	Nej
	

18. Jag har fått ny kunskap om mina rättigheter

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

19. Jag har använt min nya kunskap om mina rättigheter

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

20. Har du varit med då vi hade temat familjerådgivning, med Birgitta Roos?

Ja	Nej
	

21. Jag har fått ny kunskap om familjerådgivning

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

22. Jag har använt min nya kunskap om familjerådgivning

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

23. Har du varit med då vi hade temat Mödravård med Christina Nygren

Ja	Nej
	

24. Jag har fått ny kunskap om mödravården

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

25. Jag har använt min nya kunskap om mödravården

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

26. Har du varit med då vi hade temat Skutan med Inger och Maria?

Ja	Nej
	

27. Jag har fått ny kunskap om Skutan

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

28. Jag har använt min nya kunskap om Skutan

Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer mindre bra	Stämmer inte alls
			

29. Var du med på avslutnings resan till Hemlingby i Gävle?

Ja	Nej
	

30. Vad tyckte du om avslutningen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

31. Vad önskar du få ut av de fortsatta föräldragruppsträffarna?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

BILAGA 5 FÖRÄLDRAGRUPPTRÄFFARNAS TEMAN

Dessa teman har genomförts i föräldragruppen:

Hösten 2005 genomfördes.

- Kläder och skor (rätt storlek och efter väder).
- Vårdnadsfrågor, där medverkade en familjehemsekreterare från familjerätt, IFO.
- Ett tema föreslog vi och det var kognitiva hjälpmedel- praktiska familjeplaneringskalendrar och där medverkade arbetsterapeut från habiliteringen.

Alla teman togs upp vid två träffar.

- Julavslutningsfest på familjecentralen

Våren 2006 genomfördes:

- Budget och ekonomi. Detta tema togs upp vid 5 träffar och här medverkade en handläggare från IFO vid 2 tillfällen.
- Enkel och billig husmanskost, togs upp vid en träff inom temat budget och ekonomi. Här medverkade en konsulent från hushållningssällskapet.
- Barnsjukdomar och barnolycksfall. Togs upp vid 5 träffar. Barnsjuksköterska medverkade vid 2 tillfällen.
- Mina rättigheter togs upp vid 3 träffar. Här medverkade en socialkonsulent vid en träff och vid ytterligare en träff medverkade en konsumentvägledare från IFO.
- Några särskilda träffar med Intensiv – COPE genomfördes.
- Avslutningsresa till Furuviik

Hösten 2006 genomfördes:

- Fortsättning av Intensiv – COPE
- Vägvalet, medverkande handledare från Daglig verksamhet
- Missbruk, medverkande missbrukshandläggare från resursgruppen, IFO
- En föräldragrupp från Laholm, som själva tillhör målgruppen
- Polisen, medverkande från polisen
- LSS – lagen (Lagen om stöd och service, till vissa funktionshindrade) medverkande handläggare från LSS
- Sex och samlevnad, 2 ggr, medverkande en barnmorska
- Forskare/ utvärderare Karin Jöreskog

- Särvux, medverkande lärare från Särvux
- Barnsjukdomar, barnsjuksköterska från barnspecialistmottagningen
- Julavslutningsfest på familjecentralen

Våren 2007 genomfördes:

- Din rätt som konsument. Genomgång av material från konsumentvägledaren.
- Mina rättigheter, medverkande en socialkonsulent från länsstyrelsen
- Familjerådgivning, medverkande familjerådgivare
- Dyslexi, specialpedagog från dyslexicentrum
- Kvinnojouren, medverkande en representant från Kvinnojouren
- Matlagning med enkla matrecept från hushållningssällskapet
- MVC, medverkande barnmorska
- Skutan, träffpunkt för psykiskt funktionshindrade, medverkande handledare från Skutan
- Avslutningsresa till Hemlingby i Gävle

Hösten 2007 genomfördes följande teman:

- Svenska Kyrkan, medverkande diakoniassistent
- Begravningar, medverkande diakoniassistent
- Medborgarservice och nya organisationen, medverkande från medborgarservice
- Start av Barnolycksfallsutbildning, medverkande utbildare från Röda korset
- Matlagning med enkla recept från hushållningssällskapet
- Bakning
- Julavslutningsfest på familjecentralen

Teman våren 2008

- Omstart av Barnolycksfallsutbildning, medverkande utbildare, Röda korset
- Checklistor barnsäkerhet
- Tandvård, medverkande tandhygienist
- Föräldraskap och funktionshinder, medverkande psykolog från habiliteringen
- Forskare/utvärderare Karin Jöreskog
- Annan kultur/religion: Iran, medverkande socialsekreterare från RCB

- Vårdnads och umgängesfrågor, medverkande familjehemssekreterare från RCB
- Studiebesök i kommunhuset medverkande politiker och representant från medborgarservice.
- Bakning
- Matlagning: Enkel påskbuffé
- Avslutningsresa till Hemlingby i Gävle

BILAGA 6 SAMMANSTÄLLNING AV KOMPETENSINVENTERING I TIERP

Samverkan, stöd, information och metoder

Vad behöver barnen för stöd? På öppna förskolan, förskolan och i skolan.

Vem/vilka kan hjälpa familjen?

Hur vet vi vilket stöd föräldern behöver? Vill dom ha stöd?

Det vi behöver i vår praktiska vardag är att veta mer om nätverket kring dessa barn och familjer. Vart kan vi vända oss om vi behöver hjälp och stöd? – detta för att tillsammans med någon skapa det bästa för dessa barn/familjer. Vart vänder vi oss om det inte är barnet som har utvecklingsstörning utan föräldern? Vart kan vi få information om sånt?

Hur skall den tidiga viktiga samverkan och stödet kring FIB – föräldrar byggas upp. Med samverkan menas alla parter i kommunen och landstinget genom MVC, BVC, förskola, skola, individ och familj, habilitering, sjukvård m.fl. m.m.

För egen del kan jag tycka att det skulle vara bra med lite tankar och information kring den tidiga kontakten och hur man skall kunna förstå att det rör sig om den här typen av problem. Även tips och metoder för att på ett bra sätt vara uppmärksam på att de råd och den information vi ger, verkligen uppfattas på ett bra och användbart sätt för dessa föräldrar, när vi träffar dem.

Vi här har många frågor hur vi möter alla de föräldrar till elever som kommer in sent i särskolan och som själva har svaga föräldrar. Hur vi bäst når ut med info och hur vi kan förbereda ungdomarna som med all säkerhet kommer att bli föräldrar själva. De blir fler och fler gråzonsbarn hos oss som dels kommer att ha svårt med föräldrarollen och som heller inte har far- morföräldrar som är tillräckligt starka för att kunna träda in som stöd. En föreläsning/fortbildning med psykolog med erfarenhet från särskolan vore en bra resurs för oss.

Konkreta tips och råd om hur vi bemöter och arbetar med dessa familjer i förskolan?

Tecken som stöd

Kommunikation, bemötande och förhållningssätt

Hur ska vi personal förhålla oss?

Hur agerar vi när föräldern/föräldrarna inte har vetskap om sitt eventuella funktionshinder?

Kommunikation och bemötande

Barnperspektiv

Vem har barnens perspektiv?

Föreläsning av Lisbeth Pipping?

Litteratur, artiklar och föreläsningar som följs upp med diskussionsgrupper (om barn som växer upp i familjer med någon slags utvecklingsstörning/psykiska problem). Den dolda utvecklingsstörningen – det som inte syns. Svårt att veta vad det är som behövs då man inte befinner sig i detta.

Barnperspektivet – riskzonsbarn som barnen till denna målgrupp är. All kunskap som handlar om detta.

Bedömning och PAM

Är föräldern good enough? Vem avgör det?

När ska man anmäla?

Lära mig en svensk översättning av PAM – materialet

Psykiatri

Utbildning i psykiatri

1. Vad gör ni när det gäller bemötandet?

Vi försöker möta både barn och föräldrar där de befinner sig i livet just nu utifrån deras aktuella dagsform. Detta ställer krav på oss ledare att vara **flexibla** och **lyhörda** inför deras behov. **Relationsskapandet** mellan oss ledare, föräldrar och barn är viktigt och det ges tid till det.

Vi försöker bemöta både barn och föräldrar med **ödmjukhet och respekt**.

Allt detta handlar om vår **människosyn** som vi försöker förmedla i ord och handling.

2. Hur arbetar ni med bemötandet?

Vi börjar alltid våra träffar med en fikastund. Då finns det tid för prat. Vi visar ett uppriktigt intresse för både barnen och föräldrarna och de får berätta det de vill. Vi bjuder på att berätta om oss själva som föräldrar, personligt men inte privat.

Vi har roligt och det blir mycket skratt i umgänget både med barnen och föräldrarna.

Vi tar inte över utan betonar för föräldrarna och låter föräldrarna få vara föräldrar och bestämma över sina barn. Vi försöker vara bra rollförebilder, Vettiga vuxna.

Vi ger stöd och uppmuntran på ett respektfullt sätt.

Vi försöker bemöta dem som de individer de är.

När det handlar om privata angelägenheter försöker vi gå undan för enskilda samtal.

Vi erkänner också och visar i ord och handling att vi kan göra fel.

Vi försöker förenkla och vara tydliga i informationen i både tal och skrift.

Hjälper till att läsa information tillsammans. Använder bilder, är konkreta. Kroppsspråket är viktigt. Sitt gärna ner.

Viktigt att reflektera i personalgruppen kring dessa frågor vilket vi gör efter varje gruppträff och i vår handledning.

3. Vem kan ni få hjälp av när det gäller bemötandet?

Bland gruppledarna finns en bred kompetens som vi använder oss av. Vi har också handledning av Elisabeth Hagborg.

Förskolepersonalen uppger att de får hjälp av specialpedagogen, Anneli Persson, personal från habiliteringen och familjepedagogen, Lena Holmström. Arbetslaget är också viktigt.

4. Övrigt:

Från Mikaela Starkes rapport: "Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning" är följande exempel tagna:

Från Australien, inom "Healthy Start", föräldraträningsprogram finns en sammanställning "Understanding and supporting parents with learning difficulties". I den finns rekommendationer till yrkesverksamma:

- Var flexibel och använd din humor
- Var känslig och försök skapa en god och tillitsfull relation till föräldrarna
- Engagera alla familjemedlemmarna och var uppmärksam på familjemedlemmarnas olika önskemål
- Ta vara på varje tillfälle att ge positiva kommentarer och feedback
- Medvetandegör dina egna antaganden och förutfattade meningar

I en dansk sammanställning, Skov & Möglemose, 2002, presenteras föräldrars uppfattningar och erfarenheter samt rekommendationer till yrkesverksamma.

För att föräldrar ska uppleva att de blir tagna på allvar och uppleva samarbetet med yrkesverksamma som positivt lyfts några centrala aspekter fram:

- Konkret och objektiv information till barn och föräldrar är viktig
- Tillräckligt med tid måste vara avsatt i mötet med föräldern.
- De yrkesverksamma behöver uppmärksamma egna värderingar och förhållningssätt.
- De yrkesverksamma måste respektera föräldrarnas självständighet
- De måste intressera sig för och engagera sig i familjen.
- De måste lyssna
- Vara tillgängliga
- Efterfråga familjens behov

Önskan uttrycktes också om en ömsesidig relation, kontinuitet, flexibilitet och att få stöd från det formella och informella nätverket.

Tierp 21 september 2007, Ann Nilsson, familjecoach

BILAGA 8 FAMILJECOACHENS ARBETSUPPGIFTER VÅREN 2008

- I mån av tid medverka i öppna förskolan på familjecentralen måndag förmiddagar och/eller i baby caféet på övrig tid då det finns behov av det. Öppna förskolan och babycaféet är en viktig rekryteringsbas dit alla familjer är välkomna. Förskolepersonal samt distriktssköterskor ser till att FIB-familjer kommer dit och kan rekryteras av familjecoacherna till COPE föräldrautbildning och/eller till FIB – gruppverksamhet
- Samverka med distriktssköterskor och barnmorskor i arbetet med FIB-familjer.

Deltar i arbetslunch 1 gång i månaden, samt handledning 2 gånger per termin med distriktssköterskor och barnmorskor på familjecentralen. Här finns det utvecklingsmöjligheter när det gäller samverkan kring FIB – familjer både generellt och specifikt.
- Vara COPE-handledare på onsdag kvällar på familjecentralen i COPE föräldrautbildning som är Tierps kommuns föräldrautbildning för föräldrar med barn mellan 3 – 12 år. Denna utbildning är en viktig rekryteringsbas för FIB-familjer då rekryteringen av dem bygger mycket på att skapa personliga relationer till familjerna.
- Deltar i arbetsplatsträffar med elevvårdsteamerna inom RCB. Informerar om projektet, rekrytering m.m. Här finns det också utvecklingsmöjligheter när det gäller samverkan kring FIB-familjer både generellt och specifikt.
- COPE - handledare på onsdag kvällar på familjecentralen i COPE föräldrautbildning som är Tierps kommuns föräldrautbildning för föräldrar med barn mellan 3 – 12 år. Denna utbildning är en viktig rekryteringsbas för FIB-familjer då rekryteringen av dem bygger mycket på att skapa personliga relationer till familjerna.
- Kontaktperson för COPE i kommunen. Planering av, rekrytering till och genomförande av COPE föräldrautbildningar som både är barn- och tonårs-COPE i kommunen. Deltar i länsnätverksträffar för COPE.
- Medverkar i Nätverket De glömda barnen, tillsammans med dem planerar för och rekryterar bl.a. till VVV-kurser på familjecentralen, (Vara Vettig Vuxen kurser).
- Referensgruppsmöten för FIB-projektet: Möten 5 gånger per termin. Förbereder material, skriver minnesanteckningar.
- Projektgruppsmöten: Träffar en gång i månaden med projektledaren och coachen från Uppsala. Förbereder och drar upp strategier för FIB-projektet lokalt och inför studiebesök och föreläsningar.
- Tillsammans med den lokala SUF – gruppen i Tierp: planerar, genomför och följer upp olika kompetens och samverkansinsatser inom kommunen.
- Läns-SUF:s kompetensutvecklingsgrupp: Planerar och genomför olika kompetensutvecklingsinsatser som nationella konferenser i Uppsala.
- Studiebesök och föreläsningar om FIB-projektet en dag i veckan. Samt planering och förberedelse av material.

- Informerar om projektet som en del av rekryteringsarbetet till gruppverksamheten vid olika möten i kommunen
- Planerar för och medverkar i handledning tillsammans med barngrupp ledarna 1 gång i månaden med handledaren Elisabeth Hagborg
- Planering, genomförande och uppföljning av olika kompetensutvecklingsinsatser för egen del och för gruppledarna
- Utvärdering och uppföljning av gruppverksamheterna och träffar med forskaren Karin Jöreskog
- Dokumentation av projektet i olika rapporter, uppdatering av familjecentralens hemsida och informationsmaterial om projektet.
- Handledning och coachning av elever på familjecentralen.
- Handledning, konsultation och coachning av övrig personal i kommun och landsting.
- Information och coachning om skolbarnsprogrammet Hela människan hjulet till personal.
- Tillgänglig för FIB-familjer på familjecentralen övriga dagar. Vid behov samordna och hålla kontakten med familjerna som deltar i gruppverksamheten eller för nyrekrytering till gruppverksamheten. Ett viktigt uppdrag är just detta med relationsskapet. Familjecoachen når FIB-familjer som kanske inte är aktuella just nu för socialtjänsten.

Förberedelse, genomförande och uppföljning av gruppverksamheter för FIB-familjer på tisdagar:

- Hela planeringsdagar inför terminens gruppstarter, utvärdering och uppföljning av föregående termins teman samt planering av nästa termins teman.
- Samordning, planering, coachning och uppföljning av gruppverksamheten med gruppledarna som kommer från olika verksamheter i kommunen och landstinget.
- Vikarieanskaffning.
- Beställning och inköp av material, matvaror m.m.
- Terminens avslutningar: familjefest eller resa.
- Planering, uppföljning och framtagande av pedagogiska material som aktivitetskort för de olika gruppernas scheman. Eftersom barnen har egna funktionshinder så ingår anpassning och uppföljning av teman och material utifrån detta. Detta måste ske kontinuerligt. De andra gruppledarna förbereder vissa delar innan de kommer till familjecentralen.
- Varje tisdag klockan 14.00 har gruppledarna tillsammans med familjecoachen en kort planeringsträff inför dagens gruppträff. Gruppträffarna är öppna för familjerna och vi vet

aldrig hur många som kommer och har en flexibel planering utifrån detta. Därefter förbereder gruppledarna sina olika gruppträffar fram till klockan 14.30

- Från klockan 14.30 till 15.00 fikar alla tillsammans med familjerna. En del barn blir också hämtade av en gruppledare. Vi har tidigare också hjälpt en del barn med läsläsning
- Klockan 15.00 – 16.30 delas familjer upp i de olika grupperna för barn respektive föräldrar.
- Klockan 16.30 avslutas gruppverksamheterna och familjerna åker hem. Gruppledarna återställer lokaler, tar reda på disk, material m.m.
- Mellan klockan 17.00 – 18.00 leder familjecoachen en muntlig och skriftlig reflektion över dagens gruppträff tillsammans med gruppledarna. Över föräldragruppen har vi en enklare reflektion. När det gäller barngruppen så använder vi en del av de reflektionsfrågor som Tomas Lindstein använt sig av vid utvärderingen av Ersta vändpunkts arbete. Här följer vi upp dagens tema, vi tittar på om syftet med gruppträffen nåddes, gruppledarna reflekterar över egna arbetet, följer det enskilda barnet och barngruppen.
- Det händer mycket i våra familjer, det är utsatta familjer som verkligen behöver vår stödgruppsverksamhet därför är det viktigt att familjecoachen finns på plats som spindeln i nätet och direkt kan ta tag i saker som dels händer i familjerna som påverkar och dels det som händer i gruppverksamheten. Reflektionerna kan leda till konkreta åtgärder inför nästa gruppträff.
- Genom att 4 olika gruppträffar skall genomföras samtidigt krävs det ytterligare samordning och planering av lokalerna och utrustningen.

BILAGA 9 SAMMANSTÄLLNING AV ENKÄT ANGÅENDE COACHROLLEN

Fem gruppleddare för FIB - projektets gruppverksamhet besvarade enkäten. De olika yrkeskategorierna var förskollärare de är kodade som A) och B), specialpedagog som C) och D) och familjepedagog som E).

1. Beskriv dina arbetsuppgifter som gruppleddare på familjecentralen och i vår samverkan, och uppföljning i ditt ordinarie yrke?

Arbetsuppgifter:

- A) Att inspirera och skapa nyfikenhet hos barnen så de blir motiverade att ta till sig tema – budskap. Vara en tydlig förebild och inge trygghet. Finnas för barnen när de behöver oss som stöd.
- B) Från början hade vi gemensam barngrupp med alla åldrar – senare har jag jobbat med de yngre barnen – antal barn har varierat.
- C) Gruppleddare i skolverksamheten. Ansvar för delar av programmet.
- D) Ledare för de äldre barnen. Ansvarar för samlingen.
- E) Min arbetsuppgift är i huvudsak som gruppleddare i föräldragruppen.

Samverkan och uppföljning:

- A) Nära kontakt med barn och föräldrar, de har svårt att skilja på min roll i FIB och förskolan. Under projektets gång har båda föräldrarna blivit mer delaktiga i verksamheten då jag kunnat nå båda på tisdagarna.
- B) -
- C) Delgivit synpunkter vid efterdiskussioner. Verksamheten har varit en del av mina ordinarie arbetsuppgifter på habiliteringen.
- D) Följer en flicka som går i en av mina skolor. Kan ge flera perspektiv i diskussioner kring henne.
- E) Samverkan med de övriga i gruppen har fungerat bra i och med Anns roll som samordnare, både praktiskt och teoretiskt. Uppföljning sker ofta i mitt ordinarie yrkesutövande.

2. Har din yrkesroll förändrats eller påverkats av din roll som gruppleddare?

- A) Med mera kunskap förändras – påverkas man alltid. Yrkesrollen är nog densamma, men med en lite närmare kontakt med FIB föräldrar eftersom vi har flera saker gemensamt
- B) Har numera ingen annan yrkesroll än den på familjecentralen.(Pensionär).

C) Jag har fått en tydligare bild av barns situation till utvecklingsstörda föräldrar. Större förståelse för föräldrarnas situation. Insett hur viktigt det är att arbeta med hela familjen. Fått en unik inblick i familjer.

D) Har fått ny kunskap och erfarenhet av den här "gruppen" barn och vuxna. Ser det som viktigt att prata om och förmedla den kunskap som finns till andra inom i mitt fall) skolan.

E) Min yrkesroll har inte förändrats nämnvärt men däremot har jag kunnat informerat och påverkat "andra" inom min organisation. Det har underlättat att jag själv har en roll inom gruppverksamheten.

3. Hur ser du på coachrollens funktion för dig som gruppleddare? Ser du någon skillnad på rollen från början och idag. Ange gärna både för och nackdelar?

A) I starten var du lite försiktigare. Nu ger du direktiv och mera konkret styrning. I svåra situationer kan det vara "bekvämt" att inte behöva ta egna beslut, i förlängningen tror jag att alla behöver ta det eftersom vi kommer från olika verksamheter. Sammanhållande länken som du haft är av stor vikt för att det ska fungera.

B) Coachrollen mycket viktig – har en övergripande insikt och överblick över alla grupper i verksamheten. Coachen har hela tiden varit ett stort stöd och en inspirationskälla. Kan inte se någon nackdel. Har också en viktig uppgift i reflektionsstunden efteråt. Coachen har också löpande ordnat studiedagar och utbildningar, mycket viktigt!

C) Coachrollen har varit väldigt viktig för att få till stånd verksamheten. Dels vid rekrytering - styra upp verksamheten och ledare, personal från skilda verksamheter. Hålla i alla kontakter, studiebesök, spridning och information – dokumentation. Nackdelen med att ha en ledare (Coach) har varit att vi andra ledare inte tagit så tydligt ansvar utan förlitat oss på Ann.

D) Coachen har fungerat som "spindeln i nätet" hållit ihop, drivit framåt, utvecklat både på det praktiska och teoretiska planet. Coachen har efterhand blivit alltmer tydlig med vad hon vill att vi ska förmedla och barnen få till sig. Kan möjligen passivisera oss ledare.

E) Anns funktion som coach har vuxit, mer och mer. Det behövs någon som "brinner" för dessa familjer och som är med i gruppverksamheten. En viktig roll är också den att hålla ihop oss gruppleddare och att få oss att vilja arbeta kvar som gruppleddare. Och en viktig roll är också den att rekrytera nya familjer.

4. Är det någon kompetens du saknar idag som du behöver i din roll som gruppleddare?

A) Inte som jag kan se det nu, men det finns säkert en del.

B) Behöver friska upp mina dramalekar då det är viktigt att använda olika uttrycksmedel tillsammans med barn som har svårigheter att uttrycka sig både när det gäller tal och känslor.

C) Information och utbildning om "hjulet", verksamheten i skolbarnsgruppen – ska få utbildningen i maj. Mera träning i teckenspråket ett önskemål.

D) Skulle vilja lära mig Tejping (missade kursen p.g.a bortrest).

E) En kompetens – hur får vi ut information så att fler familjer kan delta i verksamheten.